

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

”Vapaata pudotusta vai ohjattua toimintaa?”

Perheryhmäkodista itsenäistyvien pakolaisnuorten
jälkiseurannan mallintaminen

Minna Sinisterra Santana

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön Koulutusohjelma (210 op)

04/2013

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Minna Sinisterra Santana	Sivumäärä 71 ja 10 liitesivua
Työn nimi ”Vapaata pudotusta vai ohjattua toimintaa?” Perheryhmäkodista itsenäistyvien pakolaisnuorten jälkiseurannan mallintaminen	
Ohjaava(t) opettaja(t) Heli Aalto	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy	
Tiivistelmä Opinnäytetyöni tarkoituksena on mallintaa yksintulleiden alaikäisten pakolaisnuorten itsenäistymisen tukeminen ja jälkiseuranta perheryhmäkodista muuton jälkeen. He ovat kohderyhmänä erityisen haavoittuvassa asemassa olevia ja siten syrjäytymisvaarassa uudessa maassa, kulttuurissa ja vieläpä vieraalla kielellä. Työni tilaaja on työnantajani Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy, jossa toimin projektikoordinaattorina Suuntaviittoja itsenäiseen elämään- hankkeessa. Hankkeen tehtävänä on nimenomaan jälkihuollon mallintaminen k.o kohderyhmälle sekä itsenäistymiskansion tuottaminen. Hanketta rahoittaa Euroopan Pakolaisrahasto. Kehittämistyöni lähtökohtana on ollut ohjaajan työnkuvan muuttaminen siten että jälkiseuranta tulee osaksi toteutettavaa työtä. Tarkoitus on että nuoren omaohjaajat vastaavat käytännön toteutuksesta myös jälkiseurannan osalta. Kutsun jälkiseurannaksi pakolaisnuorten itsenäistymisen tukemista sillä jälkihuolto on lastensuojelulain termi jonka piiriin kohderyhmäni nuoret eivät pääsääntöisesti kuulu. Opinnäytetyöni on laadullista tutkimusta, jossa tavoitteena on olemassa olevien käytäntöjen parantaminen. Se on toimintatutkimusta jossa menetelminä on käytetty työpajatyöskentelyä, kyselyä perheryhmäkodeille Suomessa sekä jatkuvaa arviointia. Työyhteisön jäsenenä olen osallistunut kehittämistyöhön päivittäin. Jälkiseurannan malli perustuu vapaaehtoisuuteen eli se on itsenäistyvälle nuorelle mahdollisuus saada lisätukea perheryhmäkodista poismuutonkin jälkeen. Siitä tehdään erillinen sopimus ja jälkiseuranta-suunnitelma, jonka toteuttajana ovat nuoren omaohjaajat yhteistyössä nuoren kanssa. Suunnitelman toteutumista valvoo perheryhmäkodin sosiaalityöntekijä puolivuositain, ja samassa yhteydessä päätetään jatkotuen tarpeesta tai jälkiseurannan päättymisestä yhdessä nuoren ja omaohjaajien kanssa. Jälkiseuranta sisältää tiedollista, taidollista sekä sosiaalista tukea, jotka olen hahmotellut ohjaajan työn eri osa-alueiksi.	
Asiasanat jälkiseuranta, alaikäiset nuoret pakolaiset, perheryhmäkoti, kotoutuminen	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Minna Sinisterra Santana	Number of Pages 81
Title “Free fall or guided activity?” Aftercare to the young refugee who gain independency from family group home	
Supervisor(s) Heli Aalto	
Subscriber and/or Mentor Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy	
Abstract The objective of this study was to model aftercare for underage unaccompanied young refugees when they are leaving the family group home and becoming independent. They are particularly vulnerable target group and at big risk of social exclusion in a new country and culture using another language than their own native language. The subscriber of my investigation is Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy where I work as a project coordinator. The objective of this project is to model the aftercare to this target group and product concrete material to help young refugee to the independent life. The project is financed by European Refugee Fund. The basis of my developing work and this study is to change the job description of instructors in this context. The aftercare will be part of their normal tasks. This was qualitative study where the objective is to improve the practices. It was activity analysis which used methods like workshops, inquiry and continuing evaluation. The whole process I have been member of this working environment. The model of aftercare is based to voluntary. It's a possibility for the youngster to get more support after moving out from family group home. The special contract and plan of activities is made by instructors together with the young. The family group home social worker guide every half year, and same time is decided the plan of necessity to continue the support. The aftercare includes information, skills and social support and all the activities are reported.	
Keywords after care, unaccompanied young refugees, family group home, integration	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 YKSINTULLEET ALAIKÄISET TURVAPAIKANHAKIJAT	8
2.1 Avainkäsitteet	11
2.2 Yksintulleet pakolaisnuoret asiakkaana	13
2.3 Nuoruus elämänvaiheena	16
2.4 Kotoutumisprosessi ja kotouttamistyö	17
3 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET JA KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ	19
3.1 Kansainvälinen lainsäädäntö ja sopimukset	19
3.2 Lastensuojelulaki ja lapsen edun huomioiminen	20
3.3 Lastensuojelun jälkihuolto vs. kotouttamislain jälkihuolto	22
4 KEHITTÄMISTYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	24
4.1 Perheryhmäkodit Suomessa	24
4.2 Turvapaikanhakijoiden vastaanoton historiaa Kontiolahdella	
4.3 Perheryhmäkodit Lukkarila ja Parkki	25
4.3.1 Toiminnan tavoitteet	25
4.3.2 Toiminta	25
4.3.3 Henkilöstö ja asiakkaat	26
4.4 Kehittämistyön tasot	27
5 TOIMINTATUTKIMUS	28
5.1 Laadullinen tutkimus	29
5.2. Menetelmätriangulaatio	30
5.3 Tiedon intressi	31
5.4 Lähtötilanne	32
6 PROSESSIIN KUVAUS JA TOIMINTATUTKIMUKSEN ETENEMINEN	33
6.1 Tiedonhankinta	33
6.2 Aikataulu	34
6.3 Suuntaviittoa itsenäiseen elämään – hankekuvaus	35
6.4 Työpajan toteutus	36
6.5 Työpajan sisältö	38
6.6 Työpajan tulosten kokoaminen ja arviointi	39
6.7 Tarkkailijan ja työpajan vetäjänroolit	40
6.8 Osallistaminen	41
6.9 Työpajan tulosten julkistaminen	42

	5
TULOKSET	42
7.1 Ohjaajan työnkuva ja monet ammattiroolit	44
7.2 Ohjaajan osaamisalueet	46
7.3 Ammattieettinen pohdinta	47
7.4 Omaohjaajuus	49
7.5 Jälkihuolto vai -seuranta?	51
7.6 Jälkiseurannan vaikutukset	55
7.7 Jälkiseurannan mallintaminen	56
7.8 Tavoitteet	57
7.9 Kysely perheryhmäkodeille Suomessa	58
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	61
9 POHDINTA	66
LÄHTEET	69
LIITTEET	
1 Kotoutumiskaari	
2 Itsenäistyvän nuoren roolikartta	
3 Yksintulleen itsenäistymisen osa-alueet	
4 Kysely perheryhmäkodeille Suomessa	
5 Itsenäistyvän nuoren tuen tarpeen kartoitus- lomake	

1 JOHDANTO

Kehittämistyöni on mallintaa perheryhmäkodista itsenäistyvän pakolaisnuoren tukeminen. Kohderyhmänä ovat siis alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijanuoret, jotka ovat saaneet positiivisen oleskelulupapäätöksen ja ovat muuttamassa pois perheryhmäkodista täysi-ikäisyyden myötä. Työni puolesta toimin Euroopan Pakolaisrahaston rahoittaman Suuntaviittoja itsenäiseen elämään -hankkeen projektikoordinaattorina Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy:ssä. Myös hankkeen tarkoituksena on mallintaa työmuoto, jolla tuetaan pakolaisnuoren itsenäistymistä perheryhmäkoti- ja tukiasuntovaiheessa ja jatkossa myös omaan asuntoon muuton jälkeen.

Perheenyhdistämiskäytäntöjen tiukennuttua lakimuutosten myötä vain harva nuori saa enää perheensä Suomeen, joten heidän tukiverkostonsa täällä on todella ohut ellei olematon. Useilla Suomeen tulostakaan ei ole vielä montaa vuotta, joten kotoutumisprosessikin on alkuvaiheessa, kielitaito puutteellinen ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemus kehittyvä. Tilanne on erityisen haasteellinen, jos nuorella on traumaattinen tausta; silloin voimavarat uuden kielen ja kulttuurin omaksumiseen ovat rajalliset eli voidaankin sanoa, että kyseessä on erityisen haavoittuvassa asemassa oleva kohderyhmä.

Usein yksintulleista lapsista ja nuorista käytetään termiä ankkurilapsi. Termi sisältää ajatuksen siitä että heidät on tarkoituksellisesti lähetetty yksin hakemaan turvapaikkaa jotta sitten perhe pääsisi perheenyhdistämisen kautta myös Suomeen. Kuitenkin tulisi muistaa että jokaisella yksintulleella on oma tarinansa ja syynsä pakolaisuuteen.

Turvapaikkakäytäntöjä säätelevät kansainväliset sopimukset, kansalliset lait ja muuttuvat käytännöt. Viime vuosina on karsittu vetovoimatekijöitä turvapaikanhakijamäärien vähentämiseksi. Toisin sanoen lainsäädäntöä on kiristetty ”pakolaistulvan” estämiseksi. Pakolaisuuteen ja turvapaikkapolitiikkaan liittyy Suomessa paljon ambitiesia, ja se on ollut yksi pääteemoista kansallisessa politiikassa.

Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Lain mukaan viranomaisilla on velvollisuus kaikessa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti ja tarvittaessa muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista. Laki kieltää välittömän (suoran) syrjinnän, välillisen (epäsuoran) syrjinnän, häirinnän sekä ohjeen tai käskyn syrjiä jotakuta. Kielletyt syrjintäperusteet ovat ikä, etninen tai kansallinen alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, terveydentila, vammaisuus, sukupuoli suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy. (Sisäasianministeriö, 2013)

Positiivinen erityiskohtelu (myös positiivinen syrjintä) on menettelytapa, joka mahdollistaa sen, että joitain ihmisryhmiä voidaan tukea erityistoimin, mikäli he ovat muutoin vaarassa jäädä eriarvoiseen asemaan. Moniin ihmisoikeussopimuksiin kirjattu syrjintäkiellon periaate edellyttää käytännössä positiivista erityiskohtelua tapana edistää yhdenvertaisuutta. (Ihmisoikeudet, 2013)

Vaikka tietoa näistä lapsista on kertynyt runsaasti, lapsen oikeudet eivät ole läpäisseet EU:n turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikkaa. Niitä ei huomioida johdonmukaisesti, ja paikoitellen säädökset ovat jopa keskenään ristiriitaisia. Ulkomaalaislainsäädäntöä muokataan kaikissa maissa jatkuvasti sen mukaan, miltä tilastot kulloinkin näyttävät. Vallitseva trendi näyttäisi olevan yritys hallita maahanmuuttovirtoja lakiteknisillä kikoilla jokaisen maan lyhyen aikavälin intressien mukaisesti. Jäsenmaat tuntuvat kilpailevan sillä, miten keksitään keinoja torjua vetotekijöitä ja suunnata turvapaikanhakijoita hakemaan turvaa mieluummin naapurimaasta. (Yksintulleet, 132)

Jokaisella perheryhmäkodissa asuvalla nuorella on omaohjaaja jonka vastuulla on lapsen tai nuoren henkilökohtaiset asiat. Tarkoitus on luoda mahdollisimman luottamuksellinen ja läheinen suhde lapseen, jolla ei välttämättä ole Suomessa yhtään omaista, saati muutakaan läheistä. Kehittämistyöni tavoite on mallintaa työmuoto jossa ohjaajuus jatkuu vielä nuoren muutettua itsenäisesti asumaan, sillä he tarvitsevat monenlaista tukea ja apua arjessa ja kotoutumisessa.

Kehittämistyössäni tulen käyttämään tutkimusmenetelminä mm. jatkuvaa reflektointia ja työpajoja, joissa asioita työstetään koko henkilökunnan kanssa. Teen myös kyselyn toisille perheryhmäkodeille vertailuaineiston saamiseksi siitä mil-

laisia käytäntöjä heillä on jälkihuollon osalta. Kehittämistyö on jatkuvaa, joskin hidasta kehitystä hyvien työkäytäntöjen luomiseksi.

2 YKSINTULLEET ALAIKÄISET TURVAPAIKANHAKIJAT

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta sen vuoksi, että hän on joutunut vainotuksi kotimaassaan. Vainon syy voi olla uskonto, rotu, kansallisuus tai poliittinen mielipide tai se, että henkilö kuuluu tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään (Infopankki, 2010). Turvapaikanhakijalle voidaan myöntää pakolaisstatus, joka perustuu henkilökohtaiseen vainoon tai oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella, kun häntä uhkaa epäinhimillinen kohtelu kotimaassaan. Oleskeluluvan voi saada myös humanitaarisen suojelun perusteella, mikäli hakijan lähtömaan tilanne on sellainen, että se voi johtaa kenen tahansa joutumiseen oikeudenloukkausten tai erottelemattoman väkivallan kohteeksi. Suomen lain mukaan hakijalle voidaan myöntää oleskelulupa myös yksilöllisistä inhimillisistä syistä tai tilapäinen oleskelulupa (Pakolaisneuvonta, 2013).

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä vaihtelee vuosittain. He ovat oma erityisryhmänsä kaikkien turvapaikanhakijoiden joukossa. He ovat oikeutettuja nopeampaan käsittelyyn turvapaikkaprosessissa ja heille on todennäköisempää saada turvapaikka. Kaikille määrätään myös laillinen edustaja.

Tässä opinnäytetyössä käytän termiä yksintulleet kohderyhmästäni, sillä on se mielestäni kuvaavin käsite. Pakolaisnuorihan he toki myös ovat, mutta sillä erotuksella, että he ovat Suomessa ilman perhettä. Maahanmuuttajanuori terminä taas kuvaa kaikkia muualta muuttaneita nuoria, mutta tuolloin muutto on tapahtunut useimmiten vapaaehtoisesti eikä siihen liity samanlaista traumatausta kuin kohderyhmäni nuorilla.

Yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista valtaosa on ollut 16–17-vuotiaita poikia. Viime vuosina suurimmat hakijaryhmät ovat olleet somalialaiset, irakilaiset ja afganistanilaiset. (Yksintulleet, 2011, 95)

	YKSINTULLEET ALAIKÄISET TURVAPAIKANHAKIJAT	KAIKKI TURVAPAIKAN- HAKIJAT
VUOSI		
2006	112	225
2007	98	1505
2008	706	4035
2009	544	5988
2010	117	4018
2011	150	3088
2012	167	312

lähde: Maahanmuuttovirasto

	YKSINTULLEIDEN PÄÄTÖKSET		KAIKKI PÄÄTÖKSET	
VUOSI	MYÖNT.	KIELT.	MYÖNT.	KIELT.
2006	+94	- 27	+618	-1481
2007	+138	- 24	+860	-961
2008	+157	-63	+785	-1011
2009	+247	-165	+1373	-2568
2010	+262	-42	+1784	-3428
2011	+115	-14	+1271	-1890
2012	+105	-5	+1601	-1738

lähde: Maahanmuuttovirasto

On hyvä muistaa että turvapaikanhakijalapsen päätyvät Suomeen erilaisista syistä. Lähden taustalla on useimmiten lähtömaiden pitkittyneet konfliktitilanteet ja yleinen turvattomuus. Osa lapsista on elänyt koko elämänsä turvattomassa ympäristössä, jossa yhteiskuntajärjestys on lähes olematon ja ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu päivittäin. Lapset ovat voineet joutua todistamaan läheistensä tappamista, kiduttamista tai katoamisia tai he ovat voineet itse joutua kiduttamisen ja väkivallan kohteiksi. Turvapaikanhakijalapsi on voinut kokea hyväksikäyttöä tai laiminlyöntiä myös omassa perheessään tai hän on saattanut joutua rekrytoiduksi aseellisiin joukkoihin, pakkotyöhön tai ihmiskaupan uhriksi (Yksintulleet, 2011, 11-12).

Turvapaikanhakijalapsen saapuvat Suomeen erilaisia reittejä. Jokaisen tarina on erilainen, syyt lähtöön ja Suomeen päätymiseen ovat ainutkertaisia. Osa lapsista on tehnyt matkaa muutaman päivän, osa heistä on ollut matkalla jopa vuosia pakoillen poliiseja ja eläen kaduilla useissakin eri maissa. Jotkut lapsista ovat tehneet matkaa pätkissä, yrittäen välillä ansaita rahaa voidakseen jatkaa matkaa. Koska lapset eivät voi turvautua laillisiin reitteihin, voivat pakomatkat sisältää psyykkisesti ja fyysisesti kuormittavia kokemuksia. Useat lapset ja nuoret ovat joutuneet liikkumaan pimeällä pakoillen rajaviranomaisia ja poliisia sekä yrittäneet matkustaa huomaamattomasti erilaisten kulkuneuvojen kyydissä, esimerkiksi piiloutumalla rekkoihin. Osa heistä on joutunut kiinniotetuksi ja laitettu säilöönottokeskuksiin tai vankiloihin. Joka vuosi Afrikan ja Euroopan väliselle Välimerelle hukkuu myös satoja, ellei tuhansia turvapaikanhakijoita heidän yrittäessään päästä Eurooppaan pienillä, ylikuormatuilla kalastajaveneillä. (Yksintulleet, 2011,13)

Helsingin Diakonissalaitoksen Kidutettujen tuen kuntoutuskeskuksessa (KiTu) vuonna 2010 tehdyn selvityksen mukaan n. 25-34 % Suomeen ilman huoltajaa saapuneista alaikäisistä turvapaikanhakijoista on eriasteisesti traumatisoituneita (Yksintulleet, 2011, 14), ja heistä kolmasosa on saanut tai saa tällä hetkellä hoitoa (Qvarnström-Obrey, 2013). Traumatisoituminen on ihmisen luonnollinen reaktio erittäin ahdistavaan tilanteeseen, jonka edessä henkilö on avuton eivätkä hänen selviytymiskeinonsa riitä tapahtuman käsittelemiseen. Traumatisoivassa tilanteessa henkilö on nähnyt tai kokenut tapahtuman, johon on liittynyt kuolema tai vakava loukkaantuminen tai niiden uhka, tai oman tai muiden fyysisen koskemattomuuden vaarantuminen. Reaktiona henkilö on kokenut voimakasta pelkoa, avuttomuutta tai kauhua. Tapahtuman jälkeen on tavallista, että henkilöllä ilmenee erilaisia stressioireita, joista on haittaa arjen toiminnoissa ja sosiaalisissa suhteissa. Kyseisiä oireita voivat olla mm. traumaattisen tapahtuman uudelleen kokeminen, kuten voimakkaat muistikuvat, hetkelliset takauumat ja painajaisunet, sekä toisaalta traumaan liittyvien asioiden välttäminen. Traumatisoitumiseen liittyy myös kykenemättömyys muistaa joitakin keskeisiä asioita tapahtumasta tai jatkuvia psyykkisen herkistymisen ja ylivireyden oireita (Yksintulleet, 2011, 13).

Oman kokemuksen mukaan kohderyhmän lapsilla ja nuorilla on monenlaista psykosomaattista oireilua, kuten unettomuutta, keskittymisvaikeuksia, yökasteilua tai tunne-elämän häiriöitä. Suurimalla osalla traumaa tai muuta oireilua ei ole diagnosoitu eivätkä he saa oireiluunsa apua.

Alaikäisen turvapaikanhakijan kotimaan tilannetta arvioidaan kansainvälisen suojelun kannalta lähtökohtaisesti samalla tavalla kuin aikuisen turvapaikanhakijan kohdalla. Aseellisten konfliktien ja maan sisäisten levottomuuksien yhteydessä lapset ovat kuitenkin erityisen haavoittuvassa ja turvattomassa asemassa ja heidän asemansa voi saattaa heidät muita alttiimmiksi ihmisoikeusloukkauksille. He ovat siten erityisen haavoittuva ryhmä ja heillä voi olla tästä syystä vahvempia perusteita kansainvälisen suojelun myöntämiselle kuin aikuisilla. (Yksintulleet, 2010, 99,102)

2.1 Avainkäsitteet

Pakolainen on henkilö, jolle on myönnetty kansainvälistä suojelua kotimaansa ulkopuolella. Hän on paennut kotimaastaan ihmisoikeusrikkomuksia, sotaa ja levottomuuksia. Hän on joutunut jättämään kotimaansa, koska hänellä on perusteltu syy pelätä joutuvansa vainotuksi. Pakolaista vainotaan hänen alkuperänsä, kansallisuutensa, uskontonsa, yhteiskunnalliseen ryhmänsä tai poliittisen mielipiteensä perusteella. Ulkomaalaislaissa pakolaisella tarkoitetaan ainoastaan niitä, jotka ovat saaneet Geneven pakolaissopimuksessa määritellyn turvapaikan eli pakolaisen statuksen. Yleiskielessä pakolaisella viitataan usein kaikkiin niihin, joilla on suojeluperusteinen oleskelulupa. (Pakolaisneuvonta, 2013)

Edustaja käyttää puhevaltaa alaikäisen turvapaikanhakijan asioissa. Jokaiselle yksintulleelle alaikäiselle määrätään käräjäoikeuden päätöksellä oma edustaja, joka hoitaa lapsen viranomaisasioita ja huolehtii lapsen edun toteutumisesta. Edustajan tehtävä lakkaa kun nuori täyttää 18 vuotta tai hänen perheensä tulee Suomeen (Pakolaisneuvonta, 2011). Puhevalta sisältää oikeuden tehdä hakeuksia, tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa ja hakea itsenäisesti muutosta

viranomaisen tekemään päätökseen. Lapsen edun nimissä edustajan on kuultava edustettavaa ennen päätöksentekoa nuorta koskevissa asioissa. (Sosiaalipolitiikka, 2012).

Perheenyhdistämisellä tarkoitetaan Suomessa jo oleskelevan maahanmuuttajan perheenjäsenten oleskeluluvan hakemista joka mahdollistaa maahanmuuton Suomeen. Perheenjäseniksi lasketaan avio- ja rekisteröity puoliso, alaikäinen lapsi ja alaikäisen huoltaja. Avopuoliso voi saada luvan, jos puolisot ovat asuneet yhdessä kaksi vuotta tai heillä on yhteinen lapsi. Muu omainen voi saada luvan vain poikkeustapauksessa. Perheenyhdistämistä voivat hakea vain henkilöt, jotka ovat jo itse saaneet oleskeluluvan Suomesta (Pakolaisneuvonta, 2013).

Uuden kotouttamislain (30.12.2010/1386) astuttua voimaan 1.9.2011 täytyy perheenjäsenten itse hakea oleskelulupaa asuinmaassaan tai sieltä katsottuna lähimmästä Suomen lähetystöstä. Aiemmin perheenkokoaja eli Suomessa asuva perheenjäsen pystyi tekemään hakemuksen Suomessa.

Perheryhmäkoti on tarkoitettu ilman huoltajaa Suomeen tulleille oleskeluluvan saaneille alaikäisille pakolaisnuorille. Se tarjoaa turvallisen kodinomaisen ympäristön ja auttaa nuoria kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan unohtamatta heidän omaa kulttuurillista identiteettiään. Perheryhmäkodissa ohjataan nuorta hänen kasvaessaan kohti itsenäistä elämää. Perheryhmäkodin arki pyörii koulunkäynnin ympärillä ja nuoria ohjataan kunkin omien yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Tällä hetkellä Suomessa toimii 8 kyseessä olevalle kohderyhmälle tarkoitettua perheryhmäkotia. (Pakolaisneuvonta, 2013)

Kotoutuminen tarkoittaa sitä, että maahanmuuttaja sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan ja omaksuu uusia tietoja, taitoja ja toimintatapoja, jotka auttavat häntä osallistumaan aktiivisesti uuden kotimaansa elämänmenoon. Toiset maahanmuuttajista kotoutuvat helposti, toiset tarvitsevat sopeutumiseen enemmän aikaa ja tukipalveluita eli kotouttamistoimia. Suomen tai ruotsin kielen taito ja tieto suomalaisesta yhteiskunnasta ovat kotoutumisen tärkeitä edellytyksiä. (Sisäasiainministeriö, 2013)

Kotouttaminen on osa monen viranomaisen työtä valtiolla ja kunnissa. Viranomaisten kotouttamistoimien tavoite on, että Suomeen muuttanut henkilö tuntee yhteiskunnalliset oikeutensa ja velvollisuutensa ja tuntee olevansa suomalaisen yhteiskunnan tervetullut jäsen. Kotouttamista ohjaa laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386). Tämän lain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista, sekä turvata turvapaikanhakijoiden välttämätön toimeentulo ja huolenpito järjestämällä turvapaikanhakijoiden vastaanotto. Kotouttamislaki turvaa maahanmuuttajan oikeuden kotoutumissuunnitelmaan ja kotouttamistukeen. Se määrittelee turvapaikanhakijoiden vastaanottotoiminnan, myös alaikäisen ilman huoltajaa tulleen kohdalla. (Sisäasiainministeriö, 2013)

2.2 Yksintulleet asiakkaana

He ovat erityisen haavoittuvia ja tarvitsisivat turvallisen, selkeästi hahmotettavan ja ennakoitavan ympäristön. (Yksintulleet, 2011, 51)

Yksintulleet pakolaisnuoret asiakasryhmänä ovat oma erityisryhmänsä. Heitä yhdistäviä tekijöitä on diaspora eli lähtö omasta maasta, pakolaisuus ja tietynlainen muukalaisuus uudessa maassa. Kehitysvaiheeltaan 15-18 -vuotiaana he ovat nuoria ja länsimaisen kehityspsykologian mukaan heillä on puberteetti eli murrosikä. Perustarpeet ihmisellä ovat samat riippumatta heidän kulttuuritaidustaan.

Turvapaikan hakemiseen toisesta maasta liittyy vahvasti hengissä pysymisen tarve sekä turvallisuuden tarve. Jos lapsi joutuu eroon perheestään hänen sosiaaliset tarpeensa joutuvat koetukselle ja se saattaa horjuttaa turvallisuuden tunnetta. Elämän perusta horjuu.

(Maslowin tarvehierarkia, 1943, A Theory of Human Motivation).

Maslowin tarvehierarkian mukaan meillä kaikilla on tarpeita, joista alimmat ovat perustavanlaatuisia ja niiden tarpeiden toteutuminen mahdollistaa korkeampiin tarpeisiin pyrkimisen. Tästä näkökulmasta jokainen lapsi tarvitsee tiettyjä asioita elämänsä pohjaksi. Ensimmäinen näistä edellytyksistä on perushoiva. Lapsi tarvitsee ruokaa ja juomaa, riittävästi unta ja lepoa, ja ilmastoon ja tilanteeseen sopivan vaatetuksen. Hänen terveydestään on pidettävä huolta ja sairauksiin on saatava hoitoa. Kasvuympäristön on oltava turvallinen. Toinen kehitysedellytys on vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa. Puhe ja muu kommunikaatio opitaan suhteissa muihin ihmisiin, samoin sosiaalistuminen kulttuuriseen perintöön ja yhteiskunnassa sovellettuihin normeihin. Kolmas lapsen hyvän kehittymisen edellytyksistä on se, että hänet hyväksytään ja että häntä ymmärretään. Lapsen on saatava kokea, että hänellä on psykologinen olemassaolo-oikeus. (Yksintulleet, 2011, 43)

Täytyy kuitenkin muistaa että pakolaisnuoret ovat kohderyhmänä hyvin heterogeeninen. Heidän etninen ja kulttuurinen taustansa eroavat suuresti toisistaan, samoin kuin heidän elämänhistoriansa. Myös se, minkä ikäisenä he ovat kotimaansa jättäneet ja joutuneet eroon perheestään, vaikuttaa yksilöön. Osalla pakolaisnuorista on traumaattisia kokemuksia joko sotaoloista tai matkasta yksin Suomeen, ja se tulee huomioida heidän kanssaan työskenneltäessä. Myös muita erityistarpeita, esimerkiksi sairauksia, voi olla. Joukossa on myös teiniäi-

tejä, joten silloin tuen tarve on erityinen, koska nuoren äidin lisäksi tukea tarvitsee myös hänen pieni lapsensa.

Osa lapsista ja nuorista ei ole saanut kotimaassaan mahdollisuutta käydä koulua ja voivat olla luku- ja kirjoitustaidottomia, kun taas toisilla voi olla hyvätasoinenkin peruskoulutustausta. Suurin osa heistä on motivoituneita opiskeluun ja koulutuksen hankkimiseen, mutta henkilökohtaiset resurssit vaihtelevat psyykkisen kunnon mukaisesti. Osalla voimavarat ovat rajalliset haasteellisessa elämäntilanteessa, jossa he elävät ja heidän on varsin lyhyessä ajassa kirittävä kiinni suomalaisnuoret, jos haluavat saada peruskoulun päästötodistuksen. Toisaalta taas, jos päästötodistus jää saamatta, on Suomen koulujärjestelmässä hyvin vaikea edetä.

Suomen valtion kotouttamisohjelman (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2012) yleisenä tavoitteena on maahanmuuttajien osallisuuden tukeminen yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla ja ohjelman erityisenä painopisteenä on edistää maahanmuuttajien työllistymistä sekä tukea maahanmuuttajalapsia, -nuoria, -perheitä ja - naisia. Ohjelmassa korostetaan maahanmuuttajalasten ja -nuorten kohdalla kieli- ja opiskeluvalmiuksien varmistamista sekä koulutuspolkujen sujuvuutta. Siinä myös nähdään resurssien kohdentamisen lasten ja nuorten kotoutumiseen ja koulutuspolkuihin panostamisen ehkäisevän kustannuksia, jotka syntyisivät mahdollisesta myöhemmin tapahtuvasta syrjäytymisestä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 9). Ohjelmassa asetetaan yhdeksi tavoitteeksi erityisen huomion kiinnittäminen maahanmuuttajanuorten työllisyyteen Nuorten yhteiskuntatakuu-ohjelman toimenpiteissä. Toimenpiteiden tasolla valtion kotouttamisohjelmassa maahanmuuttajanuorten huomioonottaminen tarkoittaa henkilöresurssien lisäämistä maahanmuuttajanuorten ohjaukseen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 61–63). Ohjelmassa mainitaan myös yksintulleet lapset ja nuoret, joiden kohdalla ohjelman mukaan olisi vahvistettava poikkihallinnollista toimenpiteiden yhteensovittamista ja kehittämistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 54)

Ilman huoltajaa tulleet nuoret etsivät omaa paikkaansa kuten kaikki nuoret, mutta heille identiteetin muodostuminen on usein monimutkaisempi prosessi kuin ilman pakolaisuuden kokemusta varttuville ikätovereille. Osa nuorista tarvitsee enemmän tukea oman paika-

löytämiseen kuin toiset, mutta aina ei ole helppoa erottaa erityistukea tarvitsevia nuoria. Nuori saattaa kokea aluksi kuulumattomuuden tunnetta Suomessa. Toisaalta kaikilla ei ole ennen lähtöä ollut kotimaassakaan omaa paikkaa, eikä nuori koe kuuluvansa sinne, missä vastakkaiset osapuolet taistelevat. Nuoret ovat kuitenkin taitavia yhdistelemään asioita ja tyylejä kotimaastaan, musiikista, suomalaisesta kulttuurista ja nuorten alakulttuureista (Yksintulleet, 2011, 86-87)

2.3 Nuoruus elämänvaiheena

Suurista yksilöllisistä eroista huolimatta ihmisen elämänkaaresta voidaan löytää yleisiä kehityksen lainmukaisuuksia (Dunderfelt, 1999,17). Nuoruus kehitysvaiheena katsotaan ajoittuvan kahdestatoista/neljästätoista ikävuodesta kaksikymppiseksi asti. Tuohon elämänvaiheeseen kuuluu fyysiset muutokset, identiteetin rakentuminen sekä itsenäistymisprosessi.

”Nuori etsii sekä minäkuvaansa että maailmankuvaansa. Nuoruden uhma-aggressiot, tunnevyöryt ja muut itsenäistymisen taistot on nähtävä näitä sisäisyyden kehitysvaiheita vasten. Koko sisäinen psyykkinen maailma käy läpi valtavan rakenteellisen ja toiminnallisen muutoksen.” (Dunderfelt, 1999, 97).

Tuolloin nuori etsii paikkaansa yhteiskunnassa ja omassa itseään. Ruumiinrakenteeltaan ja älyllisesti nuori ihminen on valmis maailmaan ja yhteiskunnalliseen toimintaan, mutta monet nuoret viettävät vielä vuosia ”vaellellen”. (Dunderfelt, 1999, 99).

Suomessa täysikäisyys saavutetaan 18 vuoden iässä, ja sen jälkeen nuori on lakisääteisesti täysvaltainen eli hän voi itsenäisesti tehdä päätöksiä oman elämänsä osalta. Pakolaisnuorten kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että edustajuus loppuu.

”Täysvaltainen asiakas on vastuussa omista valinnoistaan ja niiden seurauksista.” (Talentia, 2005)

Yksintulleen itsenäistymisprosessissa erityistä on se, että se ajoittuu usein päällekkäin kotoutumis- ja sopeutumisprosessin kanssa. Rakentaessaan arkeaan ja elämäänsä uudessa kotimaassaan maahanmuuttaja joutuukin tasapainoile-

maan näiden eri elämismaailmojen: suomalaisen yhteiskunnan, entisen kotimaan ja maahanmuuttajayhteisön välillä (Räty 2002, 108–109; 112–115).

Yksintulleet kohtaavat usein heikolla suomen kielen taidolla sellaisen yhteiskunnan, johon he eivät olleet voineet tai ehtineet valmistautua. Suomalainen byrokratia sekä vaikeasti opittava kieli tuntuivat erityisen suurilta haasteilta monille näistä nuorista. (Yksintulleet, 121)

Lapsen separaatio vanhemmista ja perheestään aiheuttaa lapselle aina vakavan trauman. Yksintuleva lapsi ei ole joutunut eroon vain perheestään, vaan myös kodistaan, kotimaastaan, kulttuuristaan ja kaikesta itselleen tutusta, eli toisin sanoen koko identiteetistään. (Saraneva 2002, 58–63)

Aikuistumiseen kuuluu omien oikeuksien sekä velvollisuuksien haltuunotto, kuitenkin yleensä tämä tapahtuu perheen tukemana ja pikku hiljaa. Yksintulleille muutos on dramaattisempi ilman valmiita sosiaalisia verkostoja, kulttuurintuntemusta ja riittävää kielitaitoa.

Perheryhmäkodilta poismuuttavalle nuorelle pyritään löytämään asunto, johon nuori voisi muuttaa asumaan mahdollisimman pian täysikäistytyään. Koska perheryhmäkoti on alaikäisyksikkö, eivät täysi-ikäiset nuoret voi jäädä sinne odottamaan asuntoa kovin pitkäksi aikaa. Tuen tarve ei kuitenkaan lopu saman tien eikä itsenäistyminenäkään tapahdu yhdessä yössä.

2.4 Kotoutumisprosessi ja kotouttamistyö

Kotoutuminen on yksilöllinen prosessi johon vaikuttavat yksilön ikä, kulttuuritausta (kulttuurinen etäisyys), maahanmuuton syyt, yksilöstä ja johtuvat syyt (sisäiset) sekä ympäristöstä johtuvat tekijät (ulkoiset).

Kotouttamistyössä tulee huomioida asiakkaat yksilöllisesti ja palveluohjauksella ”poluttaa” asiakas kotoutumista tukevien toimenpiteiden piiriin. Jokaiselle maahanmuuttajalle tehdään kotouttamissuunnitelma jossa kartoitetaan lähtötilanne ja tehdään palvelutarpeen arviointi yksilöllisesti. Heillä kaikilla on oikeus tulkkipalveluihin viranomaisasioissa. Kotouttamistoimenpiteitä voivat olla suomen kielen kurssit, työharjoittelu ja koulunkäynti. Koulua käydään alkuun val-

mistavassa opetuksessa ja myöhemmin integroituna normaaliluokkaan. Kotouttamistyön tarkoitus ja tavoite on integroida maahanmuuttaja suomalaiseen yhteiskuntaan.

Onnistunut integraatio on kaksisuuntainen. Maahanmuuttaja kotoutuu vastaanottavaan yhteiskuntaan; kieleen, kulttuuriin ja tapoihin ja vastaanottava yhteiskunta sopeutuu maahanmuuttajiin avautumalla näiden kulttuureille ja osoittamalla ymmärrystä erilaisuutta kohtaan (Wrede 2010, 90). Kotoutumisessa vaikutusta on siis ympäröivän yhteiskunnan ilmapiirillä ja asenteilla kuin tulijan omalla persoonalla ja käytökselläkin. Kyseessä on kotoutumisprosessi jossa on erilaisia vaiheita (LIITE 1).

Maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelman kesto määräytyy yksilöllisesti hänen omien tavoitteidensa, työ- ja koulutushistoriansa sekä hänelle suunniteltujen ja tarjottujen toimenpiteiden perusteella. Kotoutumissuunnitelmaan oikeuttava enimmäisaika on kuitenkin kolme vuotta ensimmäisen kotoutumissuunnitelman allekirjoittamisesta. (pykälä 12 laki kotoutumisesta...). Alaikäiselle ilman huoltajaa saapuneelle ja oleskeluluvan saaneelle laaditaan aina kotoutumissuunnitelma. (pykälä 15 laki kotoutumisesta...)

Kotouttamistyössä tulee huomioida aina kulttuurisokin vaikutus yksilöön. Filosofian tohtori Anne Alitolppa-Niitamon (1993, 50) mukaan ”kulttuurishokki tarkoittaa sitä kokonaisvaltaista psykologista kokemusta, joka johtuu ennalta tuntemattomaan ympäristöön ja kulttuuriin siirtymisestä.” Kulttuurisokissa keskeistä on se, että elämän ennustettavuus puuttuu. Ihminen ei tunne ympäristöään ja sen sääntöjä tai tapoja, mikä turhauttaa ja tekee olon turvattomaksi. Ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen vaativat paljon vaivannäköä ja tavallisten, rutiininomaistenkin asioiden hoitaminen saattaa tuntua hyvin vaikealta. Kulttuurisokkiprosessin aikana ihminen omaksuu aiemmin vieraasta kulttuurista ja yhteiskunnasta uusia elementtejä osaksi omaa elämäkatsomustaan. Kulttuurisokki merkitseekin uusien asioiden opettelemista, sisäistämistä ja muuttumista. Joillekin sopeutuminen ja kulttuurisokin läpikäyminen voi olla jopa elinikäinen prosessi. Kulttuurisokin eteneminen on erittäin yksilöllistä, ja siihen vaikuttavat monet asiat: kotimaan kulttuuri, mahdollinen koulutus, lähiympäristön tuki, uu-

den ympäristön olosuhteet sekä oma persoonallisuus. (Mettänen, Vahtera-Mäkinen, 2013, 20)

3 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET JA KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

3.1 Kansainvälinen lainsäädäntö ja sopimukset

Suomi on allekirjoittanut Ihmisoikeuksien julistuksen, jonka ensimmäisessä artiklassa todetaan että kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.

Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta.

Neljästoista artikla toteaa että, jokaisella vainon kohteeksi joutuneella on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa. Tämä artikla on pakolaistyön perusta eli turvapaikan hakeminen on ihmisoikeus!

Geneven pakolaissopimuksessa määritellään pakolaisuuden edellytykset ja pakolaisille kuuluvat oikeudet, joka laadittiin 1951. Sopimusta kutsutaan myös Yhdistyneiden kansakuntien eli YK:n pakolaissopimukseksi.

Kaikki kotimaastaan paenneet eivät ole pakolaisia. Jotta ihminen määriteltäisiin pakolaiseksi, hänelle on täytynyt myöntää pakolaisen asema eli pakolaisstatus. YK:n määritelmän mukaan esimerkiksi sotaa tai luonnonkatastrofia pakenevat eivät ole pakolaisia, vaan paon tulee perustua vainoon tai perusteltuun syyhyn pelätä vainotuksi joutumista. Useissa maissa tätä määritelmää on kuitenkin laajennettu, puhutaan mm. ympäristöpakolaisista.

Sopimus turvaa pakolaisille perusihmisoikeudet, kuten oikeuden perhe-elämään sekä vapauden liikkua ja valita uskontonsa. Pakolaisille on suotava vähintään samat oikeudet kuin muille maassa laillisesti oleskeleville ulkomaalaisille. Voi-

daankin kysyä toteutuuko oikeus perhe-elämään jos perhesidehakemuksen päätös on kielteinen?

Pakolaissopimuksen keskeinen säännös on *palautuskielto*. Sen mukaan sopimusvaltio ei saa palauttaa pakolaista alueille, joissa hänen henkeään tai vapauttaan uhataan rodun, uskonnon, kansalaisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Lisäksi Geneven pakolaissopimuksessa määritellään se, kuinka valtion on kohdeltava pakolaisia.

YK:n Lasten oikeuksien sopimuksessa on muutama pykälä, jotka koskevat erityisesti pakolaislapsia. Artiklassa 10 todetaan, että jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttämättä. Nykyiset kielteiset perheenyhdistämispäätökset ovat siis vastoin kansainvälistä sopimusta jonka Suomi on ratifioinut.

Artiklassa 20 todetaan myös että, lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan. Tästä syystä etnisyys on huomioitu myös perheryhmäkotien henkilökunnassa.

Valtion tulee suojella pakolaislapsia ja huolehtia heidän tässä sopimuksessakin lueteltujen oikeuksiensa toteutumisesta (Artikla 22) vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus ryhmänsä kulttuuriin, uskontoon ja kieleen (Artikla 30). Väärinkäytösten uhriksi joutunutta lasta on autettava toipumaan ja hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan on edistettävä (artikla 39).

3.2 Lastensuojelulaki ja lapsen edun huomioiminen

Lapsen etu on laajasti tunnettu ja tunnustettu periaate, ja sitä voidaan pitää kaikkien lasten suojelemisen lähtökohtana. Lapsen etua määriteltäessä arvion

tulee perustua lapsilähtöiseen arviointiin, joka tarkoittaa lapsen näkökulmasta tehtävään arvioon (Räty, 2010, 12). Lapsen edun periaatteen soveltaminen käytännön tasolla on usein haastavaa, mutta sen arvioimista ja huomioon ottamista edellytetään kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa – myös turvapaikanhakijalasten kohdalla (Yksintulleet, 2011, 8).

Lapsen etu on aina yksilöllinen ja sidottu lapsen kulloiseenkin elämäntilanteeseen. Lapsen etu tulee harkita kokonaisuudessaan ottaen huomioon lapsen yksilölliset tarpeet, toivomukset ja mielipiteet. (Yksintulleet, 101) Lapsen oikeus on tulla kuulluksi häntä itseään koskevissa asioissa (Yksintulleet, 102) ja hänen näkemyksensä on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (Räty, 2010, 18). Sekä YK:n Lapsen oikeuksien sopimus että Suomen oma perustuslaki velvoittaa lapsen oman mielipiteen kuulemista (Räty, 2010, 16).

Lapsen etu tarkoittaa sitä että lapsella on etusija erityiseen suojeluun tilanteissa, joissa lasten ja aikuisten edut ovat ristiriidassa keskenään. Se tulee turvata ensisijaisesti siten, että lapsen vanhempia tai muita huoltajia autetaan ymmärtämään lapsen sekä fyysisiä, psyykkisiä että sosiaalisia tarpeita. Lapsen edun toteutuminen edellyttää, että häntä hoitavilla aikuisilla on myönteinen asenne lapseen sekä riittävästi tietoja ja taitoja lasten kasvatukseen.

Erityisen tärkeitä on turvata lapselle jatkuvat, läheiset ihmissuhteet, joissa hän voi tuntea olevansa toivottu, hyväksytty ja rakastettu. Voidaankin kysyä että toteutuuko tämä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijalasten kohdalla?

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota miten eri ratkaisut ja vaihtoehdot turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Lapsi tarvitsee mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. Lapsi tarvitsee myös taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden. Lapsen etu on osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuus hänen omissa asioissaan huomioiden hänen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen taustansa (Sosiaaliportti THL, 2012). Joskus lapsen oman kulttuurin hyväksymät tavat ja kasvatuskeinot voivat

olla suomalaisessa kulttuurissa ei-hyväksyttyjä. Vaikka näitä kasvatustekijöitä ei voitaisikaan hyväksyä, tästä huolimatta ne on pyrittävä huomioimaan sosiaalityössä (Räty, 2010, 15-16).

3.3 Lastensuojelun jälkihuolto vs. kotouttamislain jälkihuolto

Yksintulleet pakolaisnuoret eivät Suomessa kuulu automaattisesti lastensuojelun piiriin eikä siitä syystä heihin myöskään ulotu lastensuojelussa käytettävä jälkihuolto (18-21 v.). Laki Maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (Kotouttamislaki 493/1999)

Toisaalta Kotoutumislain (1386/2012) 30 pykälässä sanotaan, että ” - kunnan on huolehdittava siitä, että maahanmuuttajille tässä laissa tarkoitetut toimenpiteet ja palvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kun kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.”

Vastaanottodirektiivin 17 artiklan mukaan haavoittuvassa asemassa olevina voidaan pitää alaikäisiä, erityisesti ilman huoltajaa olevia alaikäisiä, vammaisia, vanhuksia, raskaana olevia naisia, yksinhuoltajia, joilla on alaikäisiä lapsia, sekä kidutuksen, raiskauksen tai muun vakavan psyykkisen, fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneita. Eli laissa tunnustetaan yksitulleiden haavoittuva asema ja todetaan että toimenpiteet tulisi järjestää tarpeen mukaisesti. Koska kuitenkin laissa ei velvoiteta kuntia toimimaan näin, joten tämä toimii lähinnä suosituksen tasolla. (Finlex. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta)

Lastensuojelulaissa (34 §) säädetään sosiaalilautakunnan velvollisuudesta tukea huostaanoton päätyttyä lasta, nuorta ja hänestä huolehtivia aikuisia. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan sijaishuollon päättymisen jälkeen sosiaalilautakunnan on aina järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto tukemalla sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin perhe- ja

yksilökohtaisen lastensuojelun toimintamuotoja ja periaatteita koskevassa lastensuojelulain 3 luvussa, avohuollon tukitoimia koskevissa 13 ja 14 §:ssä ja ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 24 §:ssä on säädetty. Tämä velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Jälkihuollon tarkoituksena lastensuojelulaissa on turvata nuoren aiemman sijaishuollon kantavuus, ja varmistaa riittävän pitkäjänteisesti se, ettei nuori ajautu liian varhain lopetetun tuen vuoksi yhteiskunnan muun huolto- ja hoitokoneiston varaan. Hyvin toteutettu jälkihuolto on myös ehkäisevää lastensuojelutyötä.

Jälkihuollolla pyritään tukemaan sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta samalla tavoin, kuin vanhemmat tavanomaisesti tukevat ja avustavat aikuistuvia ja itsenäistyviä lapsiaan. Jälkihuolto ei merkitse nuoren holhoamista vaan hänen itsenäistymisensä tukemista. Mikäli lapsi palaa huoltajiensa luo, on sosiaalilautakunnan tuettava häntä ja hänen perhettään sopeutumaan tilanteeseen, sekä seurattava lapsen ja hänen perheensä olojen kehittymistä. (Finlex. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, 30)

”Jälkihuolto on siten toteutettava suunnitelmallisesti lapsen edun mukaisesti ja lapsen tai nuoren omat toivomukset ja mielipide huomioiden.” (Finlex. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, 30)

Lastensuojelun jälkihuoltotoimenpiteenä on aina tarvittaessa järjestettävä asuminen ja riittävä toimeentulo nuorelle. Toimeentuloon ja asumiseen liittyvien tukitoimien lisäksi lastensuojelun jälkihuolto voi tarpeen mukaan sisältää erilaisia palveluja, kuten tulevaisuuden toiveiden, tarpeiden ja voimavarojen kartoittamista; psykososiaalista tukea, ohjausta, neuvontaa ja palveluohjausta; sekä tukea koulutukseen, työllistymiseen ja harrastamiseen. Olennaista on se, että lapsen tai nuoren sosiaalityöntekijä laatii yhdessä nuoren ja hänen verkostonsa kanssa sellaisen jälkihuoltosuunnitelman, joka vastaa nuoren yksilöllisiä tarpeita (Jälkihuolto 2012).

4 KEHITTÄMISTYÖNI TOIMINTAYMPÄRISTÖ

4.1 Perheryhmäkodit Suomessa

Suomessa on tällä hetkellä 8 perheryhmäkotia joihin sijoitetaan turvapaikan saaneita alaikäisiä yksintulleita lapsia ja nuoria. Perheryhmäkoteja on mm. Turussa, Pudasjärvellä, Mäntässä ja Lieksassa. Suurin osa yksintulleita alaikäisistä turvapaikanhakijoista asuu perheryhmäkodeissa oleskeluluvan saatuaan. Pieni osa asuu perhemajoituksessa sukulaisten luona. Turvapaikkaprosessin aikana he asuvat ryhmäkodeissa.

4.2 Turvapaikanhakijoiden vastaanoton historiaa Kontiolahdella

Kontiolahdella toimi turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus vuodesta 1992. Vuoden 2011 lopulla Maahanmuuttovirasto päätti ilman ennakkoilmoitusta irtisanoa sopimuksensa Kontiolahden Vastaanottokeskuksen kanssa turvapaikanhakijoiden majoittamisesta. Majoituskapasiteetti aikuisten yksikössä oli 100 paikkaa. Tämän päätöksen mukainen vastaanottokeskuksen alasajo toteutettiin kevään 2012 aikana.

Toiminnassa noudatettiin Maahanmuuttoviraston ohjeita turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, lakia turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja maahanmuuttajien kotouttamisesta, sosiaalihuolto- lastensuojelu- ja kansanterveyslakia sekä kansainvälisiä sopimuksia, joihin Suomi on sitoutunut.

Vastaanottokeskus vähensi henkilökuntaansa tuotannollisten ja taloudellisten syiden vuoksi kahdellakymmenellä kahdeksalla henkilöllä. Vastaanotto toiminnan päätyttyä Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarilan päätoimialaksi muotoutui perheryhmäkotipalveluiden tarjoaminen alaikäisille, yksin maahan tulleille lapsille ja nuorille jotka ovat saaneet oleskeluluvan Suomesta. Lapset ja nuoret ovat saaneet myös kuntapaikan ja ovat kontiolahtelaisia (Kontiolahti VOK Toimintakertomus 2012). Nykyisellä Kontiolahden kunnan tytäryhtiöllä on kaksi toimipis-

tettä, perheryhmäkodit Parkki ja Lukkarila, jotka molemmat sijaitsevat Kontiolahden kunnassa. Lukkarilan yhteydessä on tukiasuntoja joissa asuu itsenäistyviä nuoria.

4.3 Perheryhmäkodit Lukkarila ja Parkki

4.3.1 Toiminnan tavoitteet

Työn tavoitteena on järjestää alaikäisille lapsille ja nuorille turvallinen kasvuympäristö ja kokonaisvaltainen ikää ja kehitystasoa vastaava hoito, kasvatus, ohjaus ja tuki. Painopistealueena on lasten ja nuorten kotoutumisen tukeminen kaikin käytettävissä olevin keinoin. Monikulttuurisessa perheryhmäkodissa tavoitteena on kulttuurisensitiivinen lapsen/nuoren oman identiteetin vahvistaminen, johon pyritään tukemalla lapsen omaan kulttuuritaustaan kuuluvia elementtejä, suomalaiseen kulttuuriin integroitumisen rinnalla. (Toimintakertomus 2012)

4.3.2 Toiminta

Kaikki lapset ja nuoret ovat Kontiolahden kuntalaisina oikeutettuja käyttämään kunnan järjestämiä perusopetus-, sosiaali- ja terveydenhuollonpalveluja. Arkipäiviä rytmittää koulunkäynti. Kaikki käyvät koulua joko alakoulua, yläkoulua tai lukiota. Jokaiselle lapselle/nuorelle on pyritty etsimään myös kiinnostava, omaa persoonallisuutta tukeva ja kehittävä harrastus esim. jalkapallo, tanssi tai kerhotoiminta.

Jokaiselle lapselle/nuorelle on nimetty kaksi omaohjaajaa, jotka perehtyvät syvemmin ohjattaviensa asioihin. Jokaisella lapsella/nuorella on myös perheryhmäkodin ulkopuolinen edustaja, joka vastaa viranomaisasioihin, kuten esim. perheen yhdistämisasiat, liittyvien prosessien asianmukaisesta hoitamisesta. Tukiasunnossa asuvat 16-17-vuotiaat opettelevat itsenäistä elämää, mutta saavat kuitenkin tarvittavaa ohjausta Lukkarilan ohjaajilta. He huolehtivat itse ruu-

anlaitosta, siivouksesta, kouluun lähtemisestä yms. oman elämänsä sujuvuudesta.

Työn erityispiirteistä mainittakoon asiakkaiden traumataustojen huomioiminen. Tähän liittyen työn ammatilliseen osaamiseen kuuluu herkkyyys havainnoida asiakkaiden kokonaisvaltaista hyvinvointia ja ohjata heitä tarvittaessa terveydenhuollon palvelujen piiriin. (Toimintakertomus 2012)

4.3.3 Henkilöstö ja asiakkaat

Perheryhmäkoti Lukkarilassa työskentelee 12 ohjaajaa, vastaava ohjaaja ja perheryhmäkoti Parkissa kahdeksan ohjaajaa ja vastaava ohjaaja. Osa-aikainen sosiaalityöntekijä on Lukkarilan ja Parkin yhteinen. Henkilöstöön kuuluu niin mies- kuin naisohjaajia. Henkilöstö on myös monikulttuurinen.

Perheryhmäkoti Lukkarilassa asuu enintään 16 ja perheryhmäkoti Parkissa enintään 7 oleskeluluvan ja Kontiolahdelta kuntapaikan saanutta alaikäistä pakolaislasta/nuorta. Iältään he voivat olla 0 – 17-vuotiaita. Suurin osa on teini-ikäisiä.

4.4 Kehittämistyön tasot

Kehittämistyön tasot

Kehittämistyöni tasot ja vaikutukset voidaan arvioida yksilö-, yhteisö-, yhteiskunnallisten ja globaalitason vaikutusten kautta. Keskiössä on pakolaislapsi- tai nuori eli asiakas. Yksilötasolla työn merkitys vaikuttaa ohjaajan työnkuvaan sekä välillisesti asiakkaaseen hänen saamansa ohjauksen kautta. Yhteisötaso käsittää perheryhmäkodin sekä yhteistyökumppanit. Tehtävä työ onkin nähtävä osana laajempaa kotouttamistyön kokonaisuutta. Yhteiskunnalliset vaikutukset ilmenevät joko onnistuneena integraationa tai pahimmillaan syrjäytymisriskinä jos kotoutuminen epäonnistuu. Globaalissa maailmassa kansainväliset ja kansalliset konfliktit eivät voi olla vaikuttamatta myös pieneen Suomeen mm. pakolaisuuden kautta. Suomea koskevat kansainväliset sopimukset, jotka Suomi on ratifioinut.

5 TOIMINTATUTKIMUS

Opinnäytetyöni tarkoituksena on mallintaa perheryhmäkodin ohjaajan työ siten että jälkiseuranta sisältyy työnkuvaan. Käytän omaa kokemuksellista oppimistani sillä projektikoordinaattorina Suuntaviittoja itsenäiseen elämään - hankkeessa olen työyhteisön jäsen, joten olen tutkijana aihetta hyvin lähellä. Lähestymistapani on kokonaisvaltainen ja tutkijan rooli on merkityksellinen koko prosessin ajan. Tuon kehittämistyöhöni esimerkkejä omista kokemuksistani ja havainnoistani pakolaistyössä.

”Reflektointi on totuttujen toiminta- ja ajattelutapojen perusteiden pohdintaa” (Heikkinen, 2007, 34)

Tarkoituksena onkin tuottaa tietoa käytännön kehittämiseksi (Heikkinen, 2007, 16) ja kyseessä on yhteisöllinen prosessi, johon osallistuvat tutkijan lisäksi ohjaajat, yhteistyökumppanit sekä vertaisryhmä. Kehittämistyö on ajallisesti rajattu tutkimus- ja kehittämistyö, jossa suunnitellaan ja kokeillaan uusia toimintatapoja. (Heikkinen, 2007, 17). Työni lähtökohta on työelämän tarve jälkihuollon kehittämiseen.

”Toimintatutkimus on kuin pyörre, joka johtaa jatkuvasti uusiin kehittämisideoihin.” (Heikkinen, 2007, 80).

Se on interventioon perustuva, käytännönläheinen, osallistava, reflektiivinen ja sosiaalinen prosessi. Sen tarkoituksena on tutkia sosiaalista todellisuutta, jotta sitä voitaisiin muuttaa, muuttaa todellisuutta ja jotta sitä voitaisiin tutkia. (Heikkinen, 2007, 27)

Heikkisen mukaan toimintatutkija on aktiivinen vaikuttaja ja toimija, eikä hän edes oleta olevansa ulkopuolinen tai neutraali (Heikkinen, 2007, 19 -20). Minäkin olen osa kokonaisuutta, työyhteisöä. Maahanmuuttajatyö ja etenkin pakolaistyö on minulle tuttua Kontiolahden kunnasta jossa toimin aiemmin kahden kotouttamishankkeen koordinaattorina. Pääsin läheltä seuraamaan mitkä ovat suurimmat kipupisteet Suomeen integroitumisessa. Sen lisäksi olen toiminut muutaman vuoden ajan alaikäisten turvapaikanhakijoiden edustajana, jota kautta erityisesti yksintulleiden pakolaislasten- ja nuorten asema ja todellisuus on konkretisoitunut minulle.

Maahanmuuttajatyön tärkein heijastus henkilökohtaisella tasolla on oma kokemukseni maahanmuuttajuudesta maailmalla. Palattuani takaisin Suomeen olen kokenut olevani ulkopuolinen omassa kulttuurissani, ja se on vaikuttanut vahvasti myös ammatti-identiteettini muodostumisessa.

Toiseksi toimintatutkimus ei edes ole varsinaisesti tutkimusmenetelmä vaan lähestymistapa tai asenne, jossa tutkimus kytketään toiminnan kehittämiseen. (Heikkinen, 2007, 37)

Tässäkin kehittämistyössä on muistettava ettei tutkimus ole arvovapaata, vaan sen kaikissa vaiheissa on tehty arvovalintoja. Jo päätös tutkimuskohteesta on valinta, eivätkä tutkimuksessa tehtävät havainnotkaan ole arvoista ja aikaisemmista ajatuksista riippumattomia (Heikkinen, 2007, 165). Minulle tutkimustyöni aihepiiri osa työtäni, mutta myös henkilökohtaisella tasolla tärkeä, sillä haluan omalta osaltani toimia heikommassa asemassa olevan kohderyhmän puolesta-puhujana, ja omalla asiantuntemuksellani tuoda tietoa sekä kokemustani pakolaistyöstä myös julkiseen keskusteluun. Tähän minulla on mahdollisuus esimerkiksi Itä-Suomen ETNO:n (Etnisten suhteiden neuvottelukunnan) varajäsenenä.

Eskolan mukaan tutkija ei voi sen paremmin sosiaali- kuin kasvatustieteessäkään tutkimuksessa luonnontieteiden mallin mukaisesti eristäytyä tutkimuskohteensa ulkopuolelle, vaan on osa tutkittavaa maailmaa. Siten kyseessä on tutkijan ja tutkittavan välinen vuorovaikutus. Itse asiassa on kysymys pikemminkin tutkimussuhteesta kuin tutkimuskohteesta. (Eskola, 1999, 57). Työyhteisön jäsenenä osallistun perheryhmäkodin työntekijöille että asiakkaille tarkoitettuihin kokouksiin, tapahtumiin sekä henkilökunnan kehittämis- ja tyhy-päiviin. Minun työnkuvani eroaa kuitenkin ohjaajien työnkuvasta, sillä en osallistu suuresti nuorten arkiseen ohjaustyöhön vaan tehtäväni on keskittyä kehittämistyöhön ja hankehallintoon.

5.1 Laadullinen tutkimus

Kehittämistyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen sillä tarkoituksena on tuottaa lukujen ja tilastojen sijasta käytännönläheistä materiaalia jota voidaan hyödyntää ohjaajan työssä perheryhmäkodissa. Aineisto tulee palvelemaan

myös muita perheryhmäkoteja Suomessa sekä yhteistyökumppaneita ja välillisesti myös asiakkaitamme, pakolaisnuoria.

”Perinteisesti voisi myös ajatella, että toimintatutkimuksessa hyvin helposti kadotetaan tutkimuksen alkuperäinen perspektiivi ja tutkija samaistuu kohteeseensa liiaksi. Mutta yhtä hyvin on ajateltavissa, että juuri tämä samaistuminen onkin tutkimuksen onnistumisen edellytys: tällöin toiminnasta, jota tutkitaan tulee tutkimusta ja tutkimuksesta toimintaa. Emansipaatiota ja empowermenttia tavoittelevan toimintatutkimuksen arvioinnissa olisikin aina muistettava tutkimusperinteiden erilaiset tiedonintressit.” (Eskola, 1999, 223-4)

Eskolan mukaan tutkija itse vastaa tekemistään ratkaisusta, joten hänen kannattaa myös kirjoittaa auki perustellen raporttiinsa tekemänsä ratkaisut (Eskola, 1999, 72).

Etnografia on ennen kaikkea kokemalla oppimista. Etnografiassa tutkija elää tutkimassaan yhteisössä sen arkipäivää määrätyn pituisen jakson. Tavoitteena on oppia tuon yhteisön kulttuuri, sen ajattelu-; ja toimintatavat ns. sisältäpäin. Tavoitteena on päästä sisälle yhteisöön, jotta kokemalla oppiminen olisi mahdollista. Kokemalla oppiminen tarkoittaa mitä sanoo: tutkija kuuntelee (tämä on tärkeä ominaisuus!), kyselee, katselee oppiakseen näkemään maailmaa yhteisössä totutulla tavalla ja elää tutkimansa yhteisön arkipäivää. (Eskola, 1999, 105). Tämän määritelmän mukaisesti kehittämistyöni on myös etnografista tutkimusta.

5.2 Menetelmätriangulaatio

Menetelmätriangulaatiossa tutkimuskohdetta tutkitaan useilla eri aineistohankinta- ja tutkimusmenetelmillä (Eskola, 1999, 70). Omassa opinnäytetyössäni havainnoinnin ja jatkuvan arvioinnin lisäksi olen käyttänyt työpajatyöskentelyä ja kyselyä tiedonhankintamenetelmänä. Projektikoordinaattorina olen tehnyt intervention uuteen työyhteisöön jota aiemmin olen tarkkaillut lähinnä yhteistyökumppanin eli ulkopuolisin silmin. Nyt olen osa työyhteisöä ja tutkimuskohdettani. Uudenlainen näköalapaikka on mahdollistanut tuoreen näkökulman tuttuun aihepiiriin eli työskentelyyn

pakolaisnuorten parissa.

Tutkimuksessa tulee aina myös argumentoida tehtyjä valintoja. Tutkimuskohteensa, ongelmansa, lähestymistapansa ja menetelmiensä oikeellisuutta, hyödyllisyyttä ja kiinnostavuutta tieteen kasvun ja käytännön sovellusten kannalta on syytä pohtia ja perustella. Myös prosessi kirjataan ja perustellaan tehdyt ratkaisut. Lisäksi tutkijan tulee perustella oma luotettavuutensa varteenotettavana kirjoittajana (Eskola, 1999, 227).

Omassa kehittämistyössäni lähdän työelämän tarpeista. Tuon työhön oman asiantuntijuuteni teemaan liittyen. Koko työyhteisö osallistuu omalla panoksellaan prosessiin. Minun tehtäväni kysellä, katsella ja kirjata. Kehittämistyöni tapahtuu osana Pakolaisrahaston hanketta. Prosessi on toimintatutkimusta, jonka tavoitteena on muuttaa olemassa olevia käytäntöjä.

5.3 Tiedon intressi

Tiedon intressinä on praktinen lähtökohta eli käytäntöjen parantaminen. Haluan löytää vastauksen kysymyksiin

1. **Ohjaajan työnkuva - Kuka, mitä, miten, milloin ja miksi?**
2. **Mitä jälkiseuranta sisältää ja kuka sen toteuttaa? Jälkiseurannan mallintaminen**

Lähtökohtani on, että ohjaajan työnkuvaan liitetään jälkiseuranta eli ohjaajan työnkuva muuttuu. Tästä syystä täytyy ensin avata ohjaajuus kyseessä olevassa kontekstissa, jotta siihen voi lisätä uusia elementtejä. Toki jälkiseurannan voisi toteuttaa toisinkin esimerkiksi ostopalveluna jonkin toisen tahon toteuttamana, mutta itse omassa kehittämistyössäni lähdän ajatuksesta, että luottamussuhde omaohjaajaan on jälkiseurannan perusta. Hän on nuoren paras yhteistyökumppani, ja asiantuntija hänen asioissaan.

5.4 Lähtötilanne

Lähtötilanne SWOT-analyysi

Arvioin kehittämistyöni lähtötilanteen SWOT -analyysin avulla. Sen avulla löysin vahvuudet, mahdollisuudet, heikkoudet ja uhat. Kehittämistyöni on tehty Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy:lle, joka on työni tilaaja ja työnantajani. Viimeaikaiset organisaatiomuutokset luovat mielestäni hedelmällisen tilaisuuden uuden luomiseen. Vahvuutena on laaja ammatillinen osaaminen ja kokemus tehtävästä työstä.

Mahdollisuutena näen oppisopimuskoulutuksen (lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinto), johon osa henkilökunnasta tulee suorittamaan lähiaikoina sekä monet yhteistyön kehittämismahdollisuudet.

Heikkouksina ovat vaihtelevat työkäytännöt ja rajalliset resurssit, johon toivottavasti saadaan lisäresursseja kehittämistyön tuloksena. Uhkana on työn kehittäminen, jälkiseurannan käytäntöön saattaminen hankkeen päättymisen jälkeen. Toisaalta myös pakolaistyön valtakunnallinen tarve vaihtelee suuresti

turvapaikanhakijamäärien muuttuessa lyhyelläkin aikavälillä. Tämä haaste ei koske vain tätä kehittämistyötä vaan tuo omat haasteensa koko alalle ja tehtävälle työlle.

6 PROSESSIN KUVAUS JA TOIMINTATUTKIMUKSEN ETENEMINEN

6.1 Tiedonhankinta

Kehittämistyöni taustalla on ollut oma ammatillinen työkokemukseni pakolaistyöstä, sekä projektityössä että alaikäisten turvapaikanhakijoiden edustajana. Hanketyön tiiviin aikataulun takia tämä onkin ollut edellytys kehittämistyön onnistumiselle ja sen loppuunsaattamiselle puolen vuoden aikana. Muuten aihepiirin haltuunotto ei välttämättä olisi onnistunut näin hektisessä aikataulussa.

Tutustuin Theseuksen kautta jo tehtyihin opinnäytetöihin ja tutkimuksiin koskien nuoren itsenäistymistä, perheryhmäkotityötä, pakolaisnuorten parissa tehtävää työtä sekä palvelujen mallintamista. Alaikäisiä yksintulleita turvapaikanhakijoita on tutkittu suhteellisen paljon; siitä huolimatta resurssit heidän parissaan tehtävään työhön eivät ole riittävät vaikka tutkimustulokset selvästi osoittavat työn tärkeyden ja kohderyhmän haavoittuvuuden. Sen sijaan palvelumuotoilu ja mallintaminen ovat vielä vähemmän käsiteltyjä aiheita.

Yhteistyössä työparini, (Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy) sosiaalityöntekijän kanssa etsimme nuoren itsenäistymiseen liittyvää materiaalia internetin välityksellä, ja totesimme sitä löytyvän runsain mitoin monille erityisryhmille räätälöitynä (esim. kehitysvammaiset, tuetun asumisen asiakkaille tai ylipäänsä nuorille). Tämä selvitystyö palvelee hankkeessa toteutettavaa perheryhmäkodista itsenäistyville nuorille suunnattua itsenäistymiskansiota eli konkreettista tuotosta.

Pakolaisnuoria on tutkittu mm. Ohjaajan psyykkinen tuki ryhmäkodin asukkaille: alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen (Käkönen, Hanna,

2010) ja Ehjä ry julkaisema ”Ohjaaja kulkee vierellä ja tuuppii oikeaan suuntaan” Alaikäisinä Suomeen ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneet nuoret, Tuetun asumisen vaikutukset (FL Sanna Heikkilä, 2010) oli erityisen kiinnostava lähde, jossa pohdittiin tuetun asumisen näkökulmasta nuorten tukemista ja olen siitä saanut lukuisia konkreettisia ideoita omaan kehittämistyöhöni. Samoin Sanna Piuvan sosionomi (ylempi AMK) opinnäytetyö ”Nyt mä sain oleskeluluvan. ”No, mitä sitten?”: vastaanottokeskuksesta alaikäisenä kuntaan ja itsenäiseen elämään opinnäytetyö valotti alaikäisten turvapaikanhakijoiden tuen tarvetta itsenäistymisvaiheessa. ”Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa”, Yksintulleet projektin loppujulkaisu on varsin kattava kuvaus kohderyhmästä. Amanda Mettäsén ja Miina Vahtera-Mäkisen ”Nyt on hyvä, koska mä menen eteenpäin”: Alaikäisenä yksintulleiden maahanmuuttajien kokemuksia itsenäistymisprosessista antoi työkaluja työhömmen itsenäistyvän nuoren roolikartan pakolaisnuorille muokatun version osalta (LIITE 3).

6.2 Aikataulu

Tammikuussa 2013 aloitettiin Suuntaviittoa itsenäiseen elämään - hanke ja kehittämistyö jälkiseurannan mallintamiseksi. Samanaikaisesti opinnäytetyön prosessi käynnistyi ja hahmottelin, määrittelin ja rajasin tutkimuskysymykset hankesuunnitelman mukaisesti. Aloitin tiedonkeruun sekä tutkittavan ilmiön käsitteellisen haltuunoton.

Helmikuussa työnantajani Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy solmi yhteistyösopimuksen opinnäytetyöni osalta Humanistisen Ammattikorkeakoulun kanssa. Tutkimussuunnitelma tarkentui ja kenttätö alkoi. Samanaikaisesti aloitin kehittämistyöni kirjoittamisen. Ensimmäinen työpaja ohjaajille järjestettiin. Maaliskuussa oli toisen työpajan vuoro sekä kyselyn teettäminen kaikille Suomessa tällä hetkellä toimiville perheryhmäkodeille joissa asuu alaikäisiä turvapaikan saaneita lapsia ja nuoria. Opinnäytetyön ohjaus auttoi jäsentämään ajattelua ja kannusti eteenpäin.

Huhtikuussa esittelin työyhteisölle ja hankkeen ohjausryhmälle kehittämistyöni tulokset ja saadun palautteen perusteella täydensin työtäni. Esittelin myös Humanistisessa Ammattikorkeakoulussa opinnäytetyöni. Toukokuussa valtakunnallisilla perheryhmäkotipäivillä Vaasassa alustin keskustelua jälkihuollon käytännöistä eri perheryhmäkodeissa, sen haasteista ja kehittämistarpeista. Samassa yhteydessä esittelin lyhyesti kehittämistyöni. Keskustelusta tehtiin muistio joka toimitettiin kaikille osallistujille jotta ajankohtainen tieto saatiin jaettua valtakunnallisesti. Aihe todettiin erittäin ajankohtaiseksi; kehittämistarpeita on sekä paikallistasolla että valtakunnallisestikin.

Kuten usein toimintatutkimuksessa niin tässäkin työssä vaiheina ovat olleet suunnittelu, toteutus, havainnointi ja reflektointi. Tosin nämä vaiheet ovat lomitua, ja eteneminen ei ole aina ollut näin suoraviivaista. Jatkuva arviointi, käydyt keskustelut ja saatu palaute on ohjannut työskentelyäni matkan varrella. Olen peilannut omaa ajatteluaani niin hankkeen ohjausryhmän kuin työyhteisön että asiakkaidemme kanssa.

6.3 Suuntaviittoa itsenäiseen elämään – hankekuvaus

Hanke on rahoitettu ERF, Euroopan Pakolaisrahasto tuella ja hankeaika on 1.1.2013 -30.6.2013. Hankkeen tarkoituksena on ollut mallintaa perheryhmäkodista itsenäistyvän nuoren tukeminen henkilökohtaisen suunnitelman, jälkihuollon ja hankkeessa toteutettavan oppaan avulla, joka toimii työvälineenä itsenäistyvälle pakolaisnuorelle että hänen kanssaan työtä tekeville. Kohderyhmänä on perheryhmäkodista tai tukiasuntoyksiköstä itsenäistyvät nuoret.

Kohderyhmän nuorethan ovat Suomeen tulleet alaikäisinä turvapaikanhakijoina ja heille on myönnetty oleskelulupa joko pakolaisuuden tai yksilöllisten syiden takia. Heillä ei ole perhettä eikä monella muutenkaan kunnollista tukiverkostoa ympäröivässä yhteiskunnassa. Erityisenä riskitekijänä voidaan pitää usein suhteellisen lyhyttä Suomessa asumisaikaa, jonka takia suomen kielen taito on ra-

jallinen ja kotoutuminenkin vielä kesken. He ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja siten syrjäytymisvaarassa. Kotoutumisen tukeminen on ennaltaehkäisevää työtä, jolla on kauaskantoinen merkitys nuoren elämässä.

Hankkeen tavoitteena on luoda työmuoto jossa nuoren itsenäistymistä tuetaan perheryhmäkotivaiheessa, itsenäisen asumisen tukiasunnoissa sekä omaan kotiin muuton jälkeen. Erityinen painopiste on yhteiskuntaan ”saattaminen” eli perheryhmäkotivaiheen jälkeisen itsenäisen elämän tukeminen vieraassa yhteiskunnassa ja sitä jälkiseuranta tarkoittaa tässä yhteydessä. Hankkeessa työskentelee projektikoordinaattorin lisäksi osa-aikaisesti myös perheryhmäkodin sosiaalityöntekijä.

”Kaikkien hankkeiden tavoitteena on kestävä hyvä käytäntö eli kehittämistulosten siirtämisestä vakiintuneeksi, hyväksi käytännöksi” (Stakes 2007).

Kestävän hyvän käytännön kehittäminen on ollut tämänkin hankkeen vakaa aikomus. Tämä opinnäytetyö on osa hankkeen kirjallista materiaalia, joka palvelee työn ja tavoitteiden hahmottamisessa. Sitä tullaan käyttämään esiteltäessä työmuotoa niin organisaation sisällä kuin myös yhteistyökumppaneiden kanssa neuvoteltaessa.

6.4 Työpajan toteutus

Työpajatyöskentelyn valitsin tiedonhankintamenetelmäksi sen yhteistoiminnallisen luonteensa vuoksi. Ryhmätyöskentely mahdollisti kaikkien osallistumisen sekä sen avulla pyrittiin löytämään ”yhteinen sävel” ohjaajuuteen. Toimivan käytännön luomisen edellytys on mielestäni asianosaisten osallistuminen prosessiin jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Siten ohjaajien hiljainen tieto saatiin näkyvään muotoon, ja toisaalta ajattelullinen muutos käynnistyi kaikilla osallistujilla jo prosessin alkuvaiheessa.

Uskon myös vahvasti että yhteistyön voima on siinä että yhdessä olemme enemmän. Vuorovaikutuksessa syntyy uusia ajatuksia kun peilaamme omia

ideoitamme toisten ajatuksiin. Ylhäältäpäin annettu ohjeistus herättää helposti vastustusta, ja toisaalta oman työn kehittäminen lisää pitkällä tähtäimellä myös työhyvinvointia ja jaksamista, kun saa itse vaikuttaa oman työnsä sisältöön.

Etukäteen kaikille ohjaajille lähetettiin sähköpostitse tiedote, jossa pajatyöskentelyn teema sekä tehtävän anto informoitiin osallistujille. Sitä ennen heille kerrottiin henkilöstöpalaverin yhteydessä tulevasta työskentelytavasta.

Työpaja toteutettiin kahteen kertaan saman sisältöisenä siten että puolet työntekijöistä oli ensimmäisessä pajassa ja puolet toisessa. Tämä mahdollisti sen että kaikki pääsivät osallistumaan työpajatyöskentelyyn mutta ryhmät eivät kuitenkaan paisuneet liian suuriksi.

Toimin työpajan vetäjänä yhteistyössä työparini, sosiaalityöntekijän, kanssa. Noin kymmenen hengen ryhmä jaettiin työskentelyn ajaksi vielä puoliksi joten viiden hengen ryhmissä mietittiin toiminnallisin menetelmin ohjaajan työnkuvaa, työn tavoitteita sekä jatkoseurannan toteuttamista itsenäistyvän nuoren kanssa tehtävässä työssä.

Työpajojen avulla selvitin seuraavia kysymyksiä:

1. **MITÄ OHJAAJUUS ON KUNTOUTUS- JA HOIVAPALVELUT LUKKARILA OY:ssa?**
2. **MITKÄ OVAT TYÖN TAVOITTEET?**
3. **MITÄ JÄLKISEURANNAN TULISI SISÄLTÄÄ?**

Ohjaajan työ on tähän asti keskittynyt lapsen ja nuoren kasvattamiseen ja yksilölliseen tukemiseen erityisesti siinä vaiheessa, kun hän vielä asuu perheryhmäkodissa tai tukiasuntoyksikössä. Johtuen kiristyneistä perheenyhdistämiskäytännöistä (uusi kotouttamislaki tuli voimaan 1.9.2011) vain harvat nuoret saavat enää oman perheensä Suomeen, joten heidän tukemisensa myös kuntaan muuton jälkeen on entistä tärkeämpää. Toisaalta samanaikaisesti esimerkiksi Kontiolahden kunnassa on vähennetty henkilöstöresursseja pakolaisten

tukemisessa (perhetyöntekijä), koska uusia pakoalaisperheitä ei enää juurikaan ole muuttanut kuntaan, työresurssit on ohjattu muualle.

Ohjaajan rooli onkin murroksessa ja hankkeen tarkoitus on ollut vastata tähän kehittämistarpeeseen. Toisaalta samanaikaisesti osa Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy:n ohjaajista ovat aloittaneet oppisopimuskoulutuksena lasten ja nuorten erityisryhmien ohjaaja-koulutuksen saadakseen muodollisen pätevyyden ohjaajan tehtävään, joka osaltaan lisää ammatillisuutta työyhteisössä.

Ohjaajat ovat oman työnsä parhaita asiantuntijoita sillä toiminnassa on paljon hiljaista, piilevää ja sanatonta tietoa (tacit-knowing-in- action) (Heikkinen, 2007, 34). Työpajojen tarkoituksena olikin tuoda tuo tieto näkyvään muotoon. Kaiken kaikkiaan sekä hankkeen että ohjaajien koulutuksen on tarkoitus lisätä ohjaajien ammatillisuutta ja haastaa koko työyhteisö kehittämään uusia toimivia käytäntöjä. Tarkoituksena on ollut luoda yhteinen toimintakulttuuri kolmeen eri yksikköön: Parkkiin, Lukkarilaan ja tukiasuntoihin.

Tällä tavalla voidaan myös osaltaan osoittaa yhteistyökumppaneille aito motivaatio kehittämistyöhön perheryhmäkotitoiminnan osalta.

6.5 Työpajan sisältö

Helmi-maaliskuun 2013 aikana järjestettiin kaksi samansisältöistä työpajaa. Työskentely koostui kolmesta eri tehtävästä, joita työstettiin viiden hengen ryhmässä samanaikaisesti. Ryhmänohjaaja eli työpajan vetäjä ohjeisti ryhmän työskentelyä alussa kertomalla tehtävänannon. Ensin pohdittiin ohjaajuutta, ja nimenomaan kyseessä olevassa työyhteisössä. Tehtävänäntona oli kirjoittaa tarralapuille ajatuksia OHJAAJA ON.... . Jokaiselle osallistujalle jaettiin lappuja, ja he saivat täyttää niitä haluamansa määrän. Aluksi työskentely oli siis itsenäistä, omien ajatusten reflektointia. Seuraavassa vaiheessa laput koottiin yhteen yhdeksi tauluksi, ja luettiin ääneen vetäjän toimesta. Tässä vaiheessa heräsi vielä joitakin lisäajatuksia ohjaajuuteen liittyen, ja ne liitettiin tauluun. Kun kaikki aja-

tukset oli koottu yhteen, keskusteltiin tuloksista, valittiin 5 tärkeintä asiaa ja tehtiin niistä yhteenveto esitettäväksi toiselle ryhmälle. Kuva, johon ajatukset ohjaajan työnkuvasta liitettiin, oli ihmisen mallinen. Suurin osa kiinnitetyistä lapuista sijoitettiin sydämen alueelle. Kertoisiko tämä jotakin työn emotionaalisesta luonteesta?

Toisessa vaiheessa pohdittiin ohjaajan työn tavoitteita. Aluksi itsenäisesti pohtiin ja post-it- lapuille kirjaten. Seuraavassa vaiheessa vetäjän luettua kaikkien kirjaamat ajatukset keskusteltiin vielä yhdessä olisiko jotain lisättävää. Tavoitteet kiinnitettiin nuolen malliseen suureen paperiin. Nuoli kuvasi eteenpäin pyrkivää työtettä.

Kolmannessa vaiheessa kysymys kuului: mitä jälkiseuranta voisi olla Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy:ssä? Jokainen ohjaaja sai kirjoittaa oman näkemyksensä tarralapuille, ja liittää sen sitten osaksi kokonaisuutta. Työpajan vetäjä luki kootut ajatukset ääneen, ja aiheesta käytiin vapaamuotoista keskustelua. Ajatuksista tehtiin vielä lyhyt kooste joka työpajan seuraavassa vaiheessa esiteltiin toiselle ryhmälle. Jälkiseurantaa kuvaamaan oli piirretty suuri matkalaukku johon lappuset kiinnitettiin. Matkalaukku toimi metaforana ”eväille” joita nuori saa mukaan matkaansa perheryhmäkodilta itsenäistyessään.

Kun kaikki tehtävät oli tehty pienryhmässä, kokoonnuttiin yhteen ja esiteltiin pienryhmien tuotokset myös toiselle ryhmälle. Lopuksi käytiin palautekeskustelu liittyen aihepiiriin ja työpajan toteutukseen. Jokainen kirjoitti lapulle yhdellä sanalla arvion työpajasta. Sanat koottiin yhteen ja luettiin ääneen.

6.6 Työpajan tulosten kokoaminen ja arviointi

Ohjaajien käsitys omasta työstään, ammatillinen osaaminen sekä myös mahdolliset kehittämistarpeet hahmottuivat työpajatyöskentelyn avulla. Molempien työpajojen jälkeen kokosin yhteistyössä työparini ja ulkopuolisen tarkkailijan kanssa teemat yhteen. Mitä ajatuksia tulokset herättivät? Olisiko tarvetta jatko-

koulutukselle? Tuotosten pohjalta loin ohjaajan työnkuvan Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy:lle ja ne toimivat perustana jälkiseurannan mallintamiselle.

Työpajojen jälkeen tuotokset koottiin, valokuvattiin ja dokumentoitiin. Yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa ulkopuolisen tarkkailijan havainnot sekä osallistuvien havainnoijien tuotokset koottiin yhteen. Seuraavana vaiheena oli saatujen tuotosten analysointi, luokittelu ja jäsentäminen.

6.7 Tarkkailijan ja työpajan vetäjän roolit

Ulkopuoliseksi tarkkailijaksi työpajoihin lupautui toinen yhteisöpedagogiopiskelija. Hänen tehtävänä oli tarkkailla ryhmätyöskentelyä. Työpajojen ohjaajien aika ja huomio oli käytännön toteutuksessa ja työskentelyn ohjaamisessa, mutta tarkkailijan ainut tehtävä oli seurata molempien pienryhmien työskentelyä ryhmädynamiikan osalta. Hänen intressinään oli havainnoida seuraavia asioita:

Millainen ilmapiiri työpajassa vallitsee?

Osallistuvatko kaikki työskentelyyn?

Syntyykö ryhmissä jännitteitä keskustelun ja työskentelyn kuluessa?

Päästäänkö yhteisiin lopputuloksiin vai onko lopputuloksena joukko vastakkaisia näkemyksiä?

Ulkopuolisen tarkkailijan osallistuminen ryhmätyöskentelyyn oli mielenkiintoista siitäkin syystä, ettei hän tuntenut työyhteisöä eikä hänellä ollut ennakkotietoa esimerkiksi osallistujista. Hän siis havainnoi ulkopuolisena tilannetta ja ulkopuolelta, sillä hän ei osallistunut itse työskentelyyn.

Vaihtoehtoisesti työpajatyöskentelyn olisi voinut videoida, mutta totesimme sen helposti jäykistävän tilannetta, ja siksi päädyin tähän ratkaisuun. Tarkkailijan läsnäolosta ja tehtävästä kerrottiin osallistujille työpajan alkajaisiksi, ja hän allekirjoitti etukäteen vaitiolovelvollisuuslomakkeen, jotta tilanne oli luottamuksellinen ja mahdollisimman avoin kaikille osapuolille.

Ulkopuolinen havainnointi oli siis ennalta luokiteltua ja strukturoitua. Tarkkailtavat kysymykset annettiin ennen työpajaa havainnoijalle, ja hänen tehtäväkseen jäi raportoida tehtävänannon mukaisesti. Havainnointi oli siis systemaattista, tavoitteellista ja vieraassa ympäristössä tapahtuvaa. Kyseessä oli kuvaileva havainnointi (descriptive observations) eli havainnointi tapahtui yleisellä tasolla, jonka tavoitteena oli saada kokonaisnäkemys siitä mitä tapahtui. (Aalto, 2013, luentomateriaali)

Työpajan ohjaajana ohjeistin työskentelyä eli osallistuin omalla työpanoksellani työpajaan. Kokosin myös johtopäätökset. Työskentelyn aikana havainnoin myös aktiivisesti ryhmätyöskentelyä ja tarvittaessa ohjasin sitä haluttuun suuntaan; esimerkiksi silloin kun keskustelu eksyi sivuraiteille tehtävänannosta. Samalla tavoin toimi toinen vetäjästä, työparini ennalta sovitun työskentelytavan mukaisesti.

Työpajan aikana teimme kenttämuistiinpanoja, ja välittömästi pajan päätyttyä laajemmat muistiinpanot tapahtumista, työskentelyn herättämistä ajatuksista ja oivalluksista. Havainnoitaessa tarkkailtiin mm. verbaalista kommunikointia, eleitä, ilmeitä, liikkeitä, toimintaprosesseja, tapahtumia ja käyttäytymistä. Myös yleinen ilmapiiri ja tunnelma kirjattiin, ja esitetyt kysymykset. Kuvasin myös kaikki tuotokset jotta valokuvat toimisivat muistini tukena.

6.8 Osallistaminen

Koska kyseessä on ollut ohjaajan työn kehittäminen, mielestäni on ollut välttämätöntä ottaa ohjaajat mukaan kehittämistyöhön jo alkuvaiheessa. Uusien toimintamuotojen jalkauttamisen kannalta on oleellisen tärkeää, sillä ta ”kannettu vesi ei kaivossa pysy” kuvaa hyvin tätäkin tilannetta.

”Toimintatutkimuksessa pyritään valamaan uskoa ihmisten omiin kykyihin ja toimintamahdollisuuksiin, toisin sanoen voimaannuttamaan tai valtauttamaan (empower) heitä: Tutkija käynnistää muutoksen ja rohkaisee ihmisiä tarttumaan asioihin, jotta niitä voidaan kehittää heidän omalta kannaltaan paremmiksi” (Heikkinen, 2007, 20)

6.9 Työpajan tulosten julkistaminen

Henkilökunnalle työpajojen tuotokset esiteltiin kootusti huhtikuun henkilöstöpalaverissa. Työpajassa saatujen tulosten pohjalta muodostin ohjaajan työnkuvan ja määrittelin jälkiseurannan sisällön ja toteutuksen. Toki lopputulokseen on vaikuttanut myös muualta saatu tieto (mm. kyselyn tulokset, vertailuaineisto), keskustelut joita on käyty hankkeen ohjausryhmässä, työpalavereissa sekä yhteistyökumppaneiden kanssa. Myös aiemmat tutkimukset, opinnäytetyöt ja selvitykset ovat toimineet kehittämistyöni pohjana.

7 TULOKSET

Työpajatyöskentelyn ja kehittämistyön tuloksena muodostin siis ohjaajan työnkuvan ja pilkoin sen osiin, jotta tehtävänkuva ja sen moninaisuus selkiytyisi. Seuraavaksi hahmottelin työn tavoitteet saatujen tuotosten sekä oman ammatillisen pohdinnan ja havainnoinnin tuloksena.

Ulkopuolisen sekä työpajan vetäjien havainnoinnin mukaan ensimmäisessä työpajassa vallitsi odottava tunnelma. Ohjaajat kirjoittivat harkitusti ajatuksiaan lapuille, kysyivät täydentäviä kysymyksiä ja myötäilivät toisiaan. Kenenkään ajatuksia ei torjuttu tai kritisoitu. Ilmapiiri oli myönteinen ja yksimielinen. Omien näkemysten kirjaaminen ei ollut kaikille helppoa. Ehkä kirjallisesti tulee pohdittua tarkemmin sanottavaansa kuin suullisen mielipiteen ilmaisemissa. Erityisesti tavoitteiden miettimisen yhteydessä kaivattiin lisätarkennusta, mitä kysymyksellä tarkoitettiin. Tavoitteiden abstraktisuus koettiin haasteellisemmaksi kuin esimerkiksi kysymys ohjaajuudesta. Ulkopuolisen tarkkailijan läsnäolo varmasti vaikutti myös osaltaan työpajan luonteeseen. Tauolla keskustelu oli vapaampaa, mutta tehtävien aikana työpajoissa vallitsi keskittynyt ilmapiiri.

Toiseen työpajaan en sairastumisen vuoksi pystynyt itse osallistumaan, mutta pohdittuamme toisen vetäjän kanssa mahdollista ajankohdan muuttamista, totesimme sen olevan haasteellista ohjaajien vuorotyölistojen takia. Toinen vetäjä totesi pärjäävänsä yksin kahden ryhmän kanssa koska kyseessä oli jo toinen

työpaja, ja hänellä oli selkeä näkemys toiminnan etenemisestä. Hän antoi mietittävät tehtävät vuorotellen kummallekin ryhmälle, jotka työskentelivät vierekkäisissä huoneissa.

Toisessa työpajassa tunnelma oli välittömämpi. Ulkopuolinen havainnoija sekä vetäjä toimivat pääpiirteissään samalla tavoin kuin ensimmäisessäkin työpajassa. Keskustelu oli vilkasta ja ohjaajat pohtivat yhdessä annettuja kysymyksiä. Olisiko johtunut siitä että osallistujat olivat jo kuulleet osallistuneilta työpajan sisällöstä? Toisessa työpajassa keskusteltiin myös eriävistä näkemyksistä.

Molempien työpajojen palaute oli positiivista. Työskentely koettiin tarpeelliseksi ja ajatuksia herättäväksi. Työyhteisön tiedon ja asiantuntemuksen kerääminen nähtiin hyödylliseksi. Eräässä palautteessa todettiin että työpajatyöskentely pysäytti miettimään miksi tätä työtä tehdään, ja toinen kuvaili tuotoksen syntyneen helposti eli tehtävät olivat tuttua asiaa. Tämä vahvistikin heidän asiantuntijuuttaan oman työssään. Osallistaminen kehittämistyöhön oli siis toimiva ratkaisu.

Eräs ohjaajista esitti oman huolensa viranomaisasioiden hoidossa eli riittääkö hänen ammattitaitonsa k.o tehtäviin? Tähän haasteeseen vastaa omalta osaltaan ohjaajien oppisopimuskoulutus. Myös ammattitermien haltuunotto on tarpeen monikulttuurisessa työyhteisössä jotta löydetään yhteinen työkieli. Kaikille lastensuojelun ja sosiaalityön ammattisanasto ei ole tuttua.

Toisena huolen aiheena oli etteivät nuoret kiintyisi liikaa ohjaajiinsa, jos ja kun jälkiseuranta tulee osaksi ohjaustyötä. Tämä asia on yksi tämän työn kipupisteistä, sillä ohjaajan työssä joudutaan tasapainottelemaan ammattiroolin ja henkilökohtaisten suhteiden välimaastossa. Kyseessä on kuitenkin lapsi- ja nuorisotyö erityisryhmän parissa jolle ohjaajat voivat olla ainoita luottamuksellisia ihmissuhteita koko maailmassa.

7. 1 Ohjaajan työnkuva ja monet ammattiroolit

Ohjaajan työ on monipuolista ja sisältää monia erilaisia ammattirooleja. Työssä tarvitaan erilaista osaamista. Kyseessä on sekä yksilön että ryhmän ohjaustyö, ja ammattikasvattaminen. Pakolaistyö on kotouttamistyötä jossa tasapainoillaan suomen kielen ja kulttuurin ja pakolaisnuoren oman kulttuurin välimaastossa. Verkostoituminen ja moniammatillinen yhteistyö on tärkeää. Roolit olen luokitellut seuraavasti kehittämistyöni tuloksena:

Ammattikasvattaja: ammatillinen vanhemmuus, tuki ja turva, rajat ja rakkaus, perustarpeista huolehtiminen, roolimalli ja auktoriteetti

Kotouttaja : suomen kielen ja kulttuurin opettaminen. Perheryhmäkoti on suomalainen yhteiskunta pienoiskoossa, jossa jokainen ohjaaja omalla esimerkillään viestii ympäröivän yhteiskunnan arvoja, normeja ja käytäntöjä. Lain kunnioituksen sekä oikeuksien ja velvollisuuksien opettaminen. Sillanrakentaminen ja suomalaisen yhteiskuntaan saattaminen.

Vahvistaja: pakolaisnuoren oman kulttuuri-identiteetin vahvistaminen sekä sosiaalinen vahvistaminen ylipäänsä

Ryhmäohjaaja: konfliktien ennaltaehkäiseminen, sovittelu ja neuvottelu, ryhmädynamiikan taitaminen

Yksilöohjaaja: jokaisen lapsen ja nuoren yksilöllinen huomioiminen, lapsilähtöinen toimintatapa

Moniammatillisen verkoston työntekijä: koulu, terveydenhoito, harrastukset, edustaja, lapsen/nuoren omaiset kotimaassa tai Suomessa

Monikulttuurisessa asiakastyössä ohjaajan on ymmärrettävä oman kulttuurinsa, uskontonsa ja asenteidensa vaikutus näkemykseensä eli työssä vaaditaan kulttuurista kompetenssia. Hänen täytyy myös olla tietoinen omista ennakkoluuloistaan, omasta taustastaan ja siitä, miten ne voivat vaikuttaa omiin asenteisiin ja käyttäytymiseen. Ilman tätä osaamista maahanmuuttaja-asiakkaan kohtaaminen on haastavaa. Työntekijän tulee myös tiedostaa asiakkaan oman kulttuurin ja uskonnon vaikutus hänen käyttäytymiseensä. Työotteen tulee olla joustava.

Lisäksi on oltava koko ajan tietoinen siitä, että asiakkaalla ja työntekijällä voi olla eri näkemys ongelmiin ja niiden ratkaisemiseen (Yksintulleet, 107).

Tärkeää on myös tiedostaa että lasten vaikeiden kokemusten vastaanottaminen on psyykkisesti kuormittavaa. Kaikki turvapaikkaprosessissa toimivat työntekijät altistuvat myös itse traumaperäiselle stressireaktiolle. Sijaistraumatisoituminen on muutos, joka tapahtuu ajan kuluessa työntekijän sisäisessä kokemusmaailmassa, ja mikäli siihen ei kiinnitetä riittävästi huomiota näkyvät negatiiviset vaikutukset sekä yksilö- että työyhteisötasolla. Työntekijöiden hyvinvoinnin kannalta on keskeistä: traumaattisen stressin vaikutusten tunnistaminen itsessä ja työyhteisössä, työnohjauksen ja konsultaatiomahdollisuuksien järjestäminen, työyhteisön tuki ja työntekijöiden keskinäiset keskustelut, työmäärän rajaaminen ja koulutusten järjestäminen (Yksintulleet, 2011, 42).

Työntekijät joutuvat jakamaan asiakkaiden kokemuksia elämän kaoottisuudesta, ulkopuolelta tulevista muutosvaatimuksista ja voimattomuudesta päälle kaatuviene vaikeuksien edessä. Vaikeissa tilanteissa ei ole aina mahdollista välttää ristiriitoja, epätoivoa ja hätää. Työntekijöiden ammattitaito joutuu tällöin kovalle kokeutukselle, ja siksi työnohjaus on edellytys tämän työn tekemiselle (Yksintulleet, 2011, 56).

Vaikka perheryhmäkodin työntekijät eivät voikaan korvata vanhempia, he voivat kuitenkin muodostaa tukea antavien aikuisten verkoston. Ohjaajan tulee huomioida jokainen asiakas yksilöllisesti tunnistuen kyseessä olevan yksilön menneisyyden vaikutus hänen persoonaansa ja kuitenkin pitää katse kaukana horisontissa, nuoren tulevaisuudessa.

Ohjaajien ei tarvitse olla eri maiden, kulttuurien ja uskontojen asiantuntijoita, vaan perustietojen varassa he voivat kuunnella, eläytyä ja kysyä hienovaraisesti lapsen taustasta ja nykytilanteesta. Tuntosarvet pitää olla herkkinä kiireenkin keskellä; milloin tarvitaan erityistä tukea kun perustoiminta- ja ohjaus ei enää yksin riitä. Ohjaajien ammattitaidon yksi osa-alue on myös huolen tunnistaminen ja sen mukainen toiminta. Mikä on nuoren ns. normaalia kapinaa, mikä on-

gelmakäyttäytymistä tai oire jostakin? Näitä kysymyksiä ohjaajat pohtivat henkilökohtaisesti mutta myös työyhteisötasolla (Yksintulleet, 2011, 83)

7.2 Ohjaajan osaamisalueet

Ohjaajan työssä on erilaisia tasoja ja tehtäviä. Työ vaatii monipuolista ammattiosaamista. Olen luokitellut osaamisalueet seuraavasti:

Tiedollinen taso: ympäröivä yhteiskunta, viranomaisviidakko, toimintaympäristö

Taidollinen taso: ruuanlaitto, pyykinpesu, siivous, terveystieteiden kasvatustieteet, ym. konkreettiset asiat

Sosiaalinen taso: psykososiaalinen tuki, sosiaalinen vahvistaminen, nuoren kasvun ja itsenäistymisen tukeminen, elämäntaitojen opettelu

Ohjaajan työn tiedollinen taso sisältää viranomaisasiointia kuten ajanvarausta, lomakkeiden täyttämistä ja pankkiasioita. Ohjaajan tehtävänä on etsiä tietoa yhdessä nuoren kanssa, ja saattaa hänet palveluihin. Palvelunohjauksen onnistuminen edellyttää ohjaajalta riittäviä tietoja ja taitoja suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen tarjoamista palveluista. Tarvitaan tietoa yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista.

Taidollisella tasolla ohjaajan työ sisältää konkreettista ohjausta ja opastusta arjen taidoissa, jotta nuoret oppivat huolehtimaan itsestään ja ympäristöstään. Se on yhdessä tekemistä, mallioppimista ja tuettua toimintaa.

Sosiaalisella tasolla nuoren tukeminen ja hänen erityistarpeiden huomioonottaminen ovat osa ohjaajan työtä. Yksilöllinen kohtaaminen ja nuoren tukeminen on todella tärkeää, sillä mielestäni tiedolliset ja taidolliset asiat moni nuori pystyy saavuttamaan itsenäisesti, mutta ilman henkistä tukea ei kukaan pärjää. Tämä osa-alue on usein näkymätöntä työtä mutta sitäkin tärkeämpää. Se vaatii

ohjaajalta ihmisläheistä lähestymistapaa ja sensitiivisyyttä. Luottamussuhteen syntyminen vaatii aitoa kohtaamista ja vuorovaikusta. Olen kohdannut työssäni ammattilaisia jotka arastelevat vuorovaikutusta perustellen sen sillä etteivät ole terapeutteja. Ohjaajilla harvoin onkaan terapiatyön osaamista, mutta niissä tilanteissa onkin tärkeää tunnistaa ja tunnustaa oman osaamisensa rajat ja hakea asiakkaalle tarvittaessa ammattiapua muualta.

7.3 Ammattieettinen pohdinta

Ohjaajan työnkuva on ihmisläheistä, asiakaslähtöistä työtä haastavan kohde-ryhmän parissa. Siihen sisältyy emotionaalista kuormitusta, monikulttuurisuuden haasteita ja myös ulkoista painetta. Kuten jo aiemmin totesin, pakolaistyöhön liittyy vahvoja ambitioita puolesta ja vastaan; siksi pakolaistyön ammattilaisen tulisi mielestäni myös pystyä faktatiedoin perustelemaan työnsä oikeutusta ja käymään asiallista keskustelua aiheesta.

Eettisyys liitetään usein tunteisiin: oikealta tuntuva toiminta on hyvää toimintaa. Tunteet eivät kuitenkaan voi olla etiikan yksinomaisena pohjana, koska ne voivat johtaa harhaan. Myöskään pelkkä toiminnan yleinen hyväksyttävyys ei riitä etiikan perusteeksi. Sosiaalialan ammattilaisen on kaikissa tilanteissa pyrittävä mahdollisimman asialliseen ja neutraaliin toimintaan, vaikkei aina saakaan osakseen myönteistä palautetta eikä ymmärrystä. Asiakkaan ihmisarvon ja yksilöllisyyden ehdoton kunnioittaminen on ainoa mahdollinen perusta eettisesti ja moraalisesti kestäväälle toiminnalle. Ammatillisuutta on olla mahdollisimman avoin ja rehellinen ja kyetä tunnustamaan myös omat rajansa, tietämättömyytensä ja tuen tarpeensa. (Talentia Etiikkaopas, 2005, 6)

Pakolaistyössä joutuu väistämättä pohtimaan omia asenteitaan, maailmankuvaansa ja kulttuuritaustaansa. Erilaisuuden kohtaaminen voi herättää pelkoja, ennakkoluuloja ja vastustustakin. Ammattilaisena niiden kohtaaminen ja käsitteleminen vahvistaa omaa ammatti-identiteettiä mutta samalla opettaa jotain olennaista myös itsestämme.

Sosiaalialan työlle on ominaista että se on aina keskeneräistä. Kyseessä on jatkuva reflektioprosessi, jota täytyy jaksaa tietoisesti ylläpitää kaikessa ammatillisessa toiminnassa (Talentia etiikkaopas, 2005, 6). Työ vaatii tekijältään peiliin katsomista, oman työn tarkastelua ja analysointia. Ihmisläheinen työ ei ole pelkkiä suorituksia vaan työtä tehdään ”iholla” ja aitojen asiakkaiden parissa, ja työvälineenä käytetään omaa persoonaa, osaamistaan ja kokemustaan ammattitaidolla vahvistettuna. Pelkällä teoriatiedolla ei pärjää.

”Ammattietiikka on yhteisöllinen asia. Yhteisön on tartuttava rohkeasti ja avoimesti eettisten ongelmien ratkaisemiseen, niitä ei pidä vähätellä ja mitätöidä. Tavoitteena on, että eettinen keskustelu ei koskaan ole vain yksittäisen työntekijän vastuulla vaan, että siihen osallistuu koko työyhteisö ja organisaatio. Ammattieettisyyteen sisältyy silti myös jokaisen yksittäisen työntekijän vastuu omasta ammattitaidostaan ja sen ylläpitämisestä ja kehittämisestä.” (Talentia, etiikkaopas, 2005, 6)

Ammattilaisen on työssään keskityttävä asiakkaansa ja häntä ympäröivän yhteisön vahvuuksien löytämiseen ja vahvistamiseen. Pyrkimyksenä on parantaa asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä eli sosiaalisen vahvistamisen periaate on työn perusta (Talentia, etiikkaopas, 2005, 8).

Ohjaajan tehtävänä on huolehtia erityisesti heikoimmassa asemassa olevien oikeuksien toteutumisesta ja toimia asiakkaan puolestapuhujana (Talentia, etiikkaopas, 2005, 9). Pakolaistyössä joutuu välillä perustelemaan työnsä oikeutusta ympäröivälle yhteiskunnalle. Sosiaalialan ammattilainen rohkaisee asiakkaitaan laajaan osallisuuteen ja pyrkii siis sosiaaliseen vahvistamiseen (Talentia, etiikkaopas, 2005, 13). Ohjaajan tulee avata toimintaansa, päätöksiänsä sekä ympäröivän yhteiskunnan lakeja, normeja ja sääntöjä pakolaisnuorelle jotta syntyisi ymmärrys toimintaamme ohjaavista arvoista.

Työyhteisön tehtävänä on käydä ammattieettistä keskustelua ja mielipiteiden vaihtoa säännöllisesti ja edistää oman työskentelyn kriittistä arviointia. Tärkeää on myös tarkastella asiakaslähtöisyyttä oman työn prosessina, joka on myös asiakkaan prosessi (Talentia, etiikkaopas, 2005, 12).

Työn haastavuus huomioon ottaen joissakin tilanteissa tulee noudattaa pienimmän mahdollisen haitan periaatetta. Toimenpiteistä valitaan se, josta arvioidaan olevan asiakkaalle ja muille asianosaisille vähiten haitallisia seurauksia. (Talentia, etiikkaopas, 2005, 13). Tiedostettava on että työntekijän ja asiakkaan välillä on tavalla tai toisella aina kyse vallankäytöstä (Talentia, etiikkaopas, 2005, 12). Eri toimintatapoja ja ratkaisuja on ammattilaisen pystyttävä perustelemaan ja tarvittaessa muuttamaankin. Työyhteisön tuki ja ammatillinen vuorovaikutus korostuvat hyvien käytäntöjen luomiseksi.

Alaikäisten vastaanottotoiminnan laatukäsikirjassa sanotaan, että vastaanotto-toiminnan tärkein voimavara on henkilöstö. Henkilöstön tiedot, taidot, asenne työtään sekä lapsia ja nuoria kohtaan, kyky ja halukkuus muutoksiin ja mahdollisimman joustavaan toimintaan vaikuttavat merkittävästi koko toiminnan sujuvuuteen ja palvelun laatuun (15.12.2009, 60).

7.4 Omaohjaajuus

Omaohjaajuus on määritelty Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy: n perheryhmäkodissa seuraavasti: se on lapsen tai nuoren ja ohjaajan välinen vuorovaikutussuhde, joka ammatillinen, tietoinen ja julkinen. Omaohjaajina on kaksi ja he työskentelevät työparina. Omaohjaajuudesta sovitaan lapsen tai nuoren tullessa perheryhmäkotiin. Omaohjaaja tuntee lapsen tai nuoren asiat parhaiten, ja huolehtii siten tämän tarpeista sekä asioiden hoidosta. Omaohjaaja edustaa lasta tai nuorta tilanteissa, joissa tämän asioita käsitellään niin perheryhmäkodissa kuin se ulkopuolellakin, esimerkiksi koulussa. Omaohjaaja organisoii lapsen tai nuoren tapaamisia ja neuvotteluja eri yhteistyötahojen kanssa.

Tavoitteena on luoda pohja turvalliselle ja luottamukselliselle vuorovaikutukselle ja vahvistaa nuoren itsetuntoa, jotta nuori osaa suunnitella tulevaisuuttaan ja tiedostaa omat mahdollisuutensa.

Työskentely perustuu parityöskentelylle, jossa ohjaajapari vaihtaa säännöllisesti tietoja omaohjattavansa kuulumisista ja järjestävät aikaa yhdessäoloon, tekemiseen ohjattavansa kanssa. Yhteisistä tapaamisista raportoidaan jotta saadaan kokonaiskuva ohjattavan tilanteesta. Jos omaohjaaja vaihtuu esimerkiksi työpaikan vaihdoksen takia, pidetään siirtopalaveri nuoren ja uuden sekä vanhan ohjaajan ja sosiaalityöntekijän kesken. Ohjaustyön tärkeänä yhteistyökumppanina toimii perheryhmäkodin sosiaalityöntekijä.

Parviaisen ja Saharisen opinnäytetyössä haastateltiin Lukkarilan perheryhmäkodista itsenäistyneitä nuoria. Eräässä haastattelussa nuori kuvasi omaohjaajan merkityksen melko suurena. Hänen kokemuksensa mukaan hän olisi tuntenut itsensä heitteille jätetyksi ilman omaohjaajan tukea. Haastateltu nuori koki oman ohjaajan olemassaolon olleen huolehtimista ja tietämistä hänen asioistaan ja hänen ajatustensa lukemista (Parviainen, T. & Saharinen, T., 2010, 31). Voidaan siis todeta että kyseessä on varsin merkityksellinen ihmissuhde nuorelle.

Nuoren itsenäistymisen tukeminen tapahtuu hänen rinnallaan kulkien pikku hiljaa. Se ei siis ole erillinen vaihe eikä sitä tulisi aloittaa viime metreillä kun nuori on muuttamassa pois perheryhmäkodista (Parviainen, T & Saharinen, J, 2010, 36). Tähän samaan johtopäätökseen olen minäkin omassa tutkimustyössäni tullut.

”Omaohjaajuuteen tuo oman haasteensa se, että omaohjaajan tulee toimia ammatillisesti ja säilyttää tietynlainen etäisyys omaan nuoreensa. Samanaikaisesti tulee kyetä ”paikkaamaan” vanhemman roolia, kasvattamaan ja asettamaan rajoja, mutta yhtälailla tarjoamaan turvaa ja läheisyyttä.” (Parviainen, T & Saharinen, J. 2010, 45)

Omaohjaajan rooli luotettavana, kannustavana ja tukevana aikuisena on monelle nuorelle erityisen tärkeä. Nuoret, jotka asuvat ja elävät vieraassa maassa erossa läheisistään ja sukulaisistaan, tarvitsevat aikuisen tukea niin henkisesti kuin käytännön tasollakin.

7.5 Jälkihuolto vai -seuranta?

”Tuki on itsenäisyyden harjoittelujakso” (Heikkilä, 2010)

Kehittämistyössäni olemme työyhteisössäni päätyneet nimittämään jälkihuoltoa jälkiseurannaksi jottei sitä sekoitettaisi lastensuojelun jälkihuoltoon, jonka piirissä eivät siis yksintulleet pakolaisnuoret pääsääntöisesti ole. Valtakunnallisten perheryhmäkotipäivien keskustelussa termi sai myös kritiikkiä siitä ettei pitäisi (jälleen kerran) erotella pakolaistyötä omaan lokeroonsa eriävällä terminologialla. Kritiikki on mielestäni aiheellista, mutta tosiasiaassa pakolaistyössä liikumme välimaastossa. Toisaalta asiakkaamme eivät ole lastensuojelun asiakkaita, mutta silti esimerkiksi perheryhmäkodin henkilökunnan mitoitus on määritelty lastensuojeluyksikön mukaisesti. Itse ajattelisin että oikea termi on jälkiseuranta tai jälkiohjanta jota Turussa työmuodosta käytetään.

Jälkiseuranta on lisääika kotoutumiselle sillä perheryhmäkoti on tietyllä tapaa suljettu yhteisö eikä tuettu asuminenkaan vastaa täysin itsenäistä asumista. Itsenäistymisen tukeminen on yksilöllistä tukea perheryhmäkodista pois muuton jälkeen.

Jälkiseuranta koostuu kolmesta kokonaisuudesta, joiden kaikkien tavoitteena on kotoutumisen ja nuoren itsenäistymisen tukeminen. Niitä ovat

- Palvelunohjaus** Saattaen vaihto palveluihin, viranomaisasiat - ja verkostot
Tiedonhankinta yhteistyössä nuoren kanssa
- Arjen ohjaus** Muuttoapu ja kodin perustaminen, käytännön tuki arjessa,
kotikäynnit, talouden hoito, koulutuspolun etsiminen
- Psykososiaalinen tuki** Elämäntaitojen opettelu, keskusteluapu- ja ohjaus
Verkoston kartoittaminen ja tarvittaessa luominen
Kotokaverin/tukihenkilön/tukiperheen etsiminen

Jälkiseurannan toteuttajana ovat nuoren omaohjaajat yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijä toimii yhteistyölinkkinä eri tahojen välillä, ja valvoo sovittujen asioiden toteutumista. Yhteistyökumppaneina ovat esimerkiksi

koulun opettajat, nuorisotyöntekijät, hoitavat tahot ja kunnan sosiaalitoimi. Kunnan sosiaalityöntekijä on myös tärkeä yhteistyökumppani nuoren asioissa, sillä sitä kautta hoidetaan mm. toimeentulotuen maksu, jos nuori on siihen oikeutettu.

Jälkiseuranta toteutetaan jälkiseurantasuunnitelman mukaisesti, joka laaditaan yhteistyössä sosiaalityöntekijän, nuoren ja omaohjaajien kesken, ja kaikki osapuolet sitoutuvat sen toteuttamiseen. Se perustuu vapaaehtoisuuteen, ja on nuorelle mahdollisuus saada tukea itsenäistymiseensä. Jälkiseurantatoimenpiteet raportoidaan ja niitä arvioidaan säännöllisesti. Jälkiseurannan tarve arvioidaan puolivuositain (väliarviointi) tarvekartoituksen avulla (haastattelu), ja päätetään tuen tarpeen jatkosta yhteistyössä. Jälkiseuranta on lain mukaan mahdollista 21 ikävuoteen asti.

Tukiverkosto koostuu kolmannen sektorin vertaistuesta, tukiperheestä tai koto-kaverista. Tavoitteena on että jokaisella nuorella olisi tukihenkilö tms., sillä sen merkitys kotoutumisen kannalta on kokemuksemme mukaan suuri. Tukihenkilötoiminta perustuu vapaaehtoisuuteen eikä ammatilliseen ohjaukseen, silloin parhaimmillaan siitä voi tulla aito kaveruus- tai ystävyysuhde.

Kehittämässäni mallissa jälkiseuranta ei ole erillinen osa työtä vaan liukuva jatke itsenäistyvän nuoren tukemiseen perheryhmäkoti- tai tukiasuntovaiheesta itsenäiseen asumiseen. Tuen tarve on suurin muuton yhteydessä, ja se vähenee asteittain (kuitenkin yksilöllisesti). Se pohjautuu itsenäistyvän nuoren roolikartan (LIITE 2) teemoihin ja yhtenä työmenetelmänä voidaan käyttää Amanda Mettäsén ja Miina Vahtera-Mäkisen opinnäytetyössään (2013) luomaa yksintulleet itsenäistymisen osa-alueet kaaviota (LIITE 3), joka on tehty roolikartan pohjalta erityisesti tälle kohderyhmälle räätälöitynä. Osana hanketyötä olemme toteuttaneet itsenäistymiskansion, joka toimii konkreettisena työkaluna nuoren kanssa tehtävässä työssä sekä perheryhmäkodissa asumisen loppuaikoina että omaan kotiin muuton jälkeen. Materiaalipaketti sisältää perustietoa liittyen mm. opiskeluun, työnkäyntiin, asumiseen, sosiaaliturvaan ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Kansio on työkirjamainen johon nuori yhteistyössä omaohjaajansa

kanssa etsii itseään koskevia tietoja (lähin terveyskeskus, hammashoitola tai tukiverkoston yhteystiedot). Tarkoituksena on että kansioon kootaan tärkeä paperit, jotta ne löytyvät helposti nuoren asioidessa eri viranomaisten kanssa. Kansio on työväline niin ohjaajille kuin yhteistyökumppaneillekin ja sen voi tulostaa Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila Oy:n kotisivuilta. Teemat itsenäistymiskansioon on valittu ohjaajien sekä nuorten esille tuomista k.o elämäntilanteeseen liittyvistä ajankohtaisista aiheista.

Jälkiseurannan päätyttyä toteutetaan asiakastyytyväisyyskysely, jolla saadaan tärkeää tietoa työprosessin onnistumisesta ja mahdollisista kehittämistarpeista. Myös seurantatutkimus voisi olla hyödyllinen jotta saataisiin tietoa pakolaisnuorten kotoutumisesta pidemmällä aikavälillä. Tämän voisi toteuttaa esimerkiksi kyselytutkimuksella (puhelinhaastattelu) vuosittain, jossa selvitettäisiin opiskeluun, työnkäyntiin, perheenperustamiseen liittyviä asioita.

”Tukiprosessi on onnistuneesti vaikuttava, jos sekä nuorella on tunne siitä, että tuen tarve on vähentynyt siinä määrin, että tuen päättämiseksi on tarve.” (Heikkilä, 2010, 26).

Jälkiseuranta kuten muukin ohjaajan työ vaatii työyhteisön tuen, yhteistyön säännölliset asiakaspalaverit ohjaajien kesken ja ohjaajien työnohjauksen. Työparityöskentely parantaa tiedonkulkua, ohjaajan tavoitettavuutta ja työturvallisuuskkin paranee.

Kyseessä on prosessi, jossa interventio toteutuu pääosin henkilökohtaisen kohtaamisen tasolla. Prosessia voi pitää varsin haastavana: Lähtökohtana on erityistä tukea tarvitseva nuori, johon pyritään luomaan luottamuksellinen suhde. Luottamuksen luominen on tärkeä lähtökohta onnistuneelle tuelle. Luottamuksen ja tarvitsevuuden tarpeiden täyttämisen rinnalla nuorta pyritään itsenäistämään - ohjaajien tavoite on tehdä itsensä tarpeettomiksi. Ohjaajien rooli ja sen määrittely nousee keskeiseksi intervention tekijäksi. Onnistuneen tukiprosessin jälkeen nuori menettää tämän läheisen suhteen. (Heikkilä, 2010, 15)

Ohjaajien työmenetelmät perustuvat dialogisuuteen ja verkostoitumiseen (Toivikko 2009). Dialogisuus liittyy tapaan, jolla nuori kohdataan ja verkostoituminen työskentelyyn ammatillisten sidosryhmien kanssa. Ohjaajat tekevät yhteistyötä niiden tahojen kanssa, joiden kanssa asiakasnuoret ovat tekemisissä (Heikkilä,

2010, 24). Prosessi vaatii siis ohjaajalta verkostoitumista, ja nuoren aitoa kohtaamista ja kuulemista.

Tulee muistaa ettei aina Suomessa asuttu aika vastaa kotoutumisen astetta, eli tuen tarve on yksilöllinen niin kuin kotoutumisprosessikin (Heikkilä, 2010, 21). Omaan elämään astuminen on haastava ja herkkä vaihe kaikille nuorille (Heikkilä, 2010, 18).

Vaikea tausta ja koulutustaustan puute saattavat aiheuttaa sen, että sääntöjen omaksuminen nopeasti on monelle nuorelle liikaa. Joskus nuorten oireilu purkautuu masentuneisuutena ja surumielisyytenä ja uniongelmina. Hyvin masentuneiden ja traumatisoituneiden nuorten kohdalla luottamuksellisen suhteen luominen vie aikaa, sillä välttelevään nuoreen on vaikea saada kontaktia (Heikkilä, 2010, 18).

On muistettava että isot traumat ja menetykset näkyvät tunnehäiriöinä. Nämä nuoret ailahtelevat, taantuvat hetkittäin, erilaiset tilanteet saattavat herättää yhtäkkiä vanhoja asioita mieleen, ja nuori käyttäytyy järjettömällä tavalla (Heikkilä, 2010). Tästä syystä jälkiseurannassakin nuoren säännöllinen kohtaaminen on erityisen tärkeää, jotta ohjaajalla säilyy kontakti ohjattavaansa. Siten pystytään varhaisen puuttumisen periaatteella ohjamaan nuori tarvittaessa jatkohoitoon tai terapiaan.

Hälytysmerkkejä ovat arjenhallinnan ja päivärytmin puute, asioiden unohtelu sekä laskujen maksaminen myöhässä tai ei ollenkaan. Selittämättömät poissaolot koulusta tai se, ettei nuori halua tavata ohjaajaa eikä päästä tätä kotiinsa, ovat myös varoitusmerkkejä (Heikkilä, 2010, 18).

Tärkeää on kuitenkin muistaa että jälkiseurannan aikana kyseessä ovat täysi-ikäiset nuoret, ja heillä on oikeus tehdä omaa elämäänsä koskevat päätökset. Tämä on keskeinen ihmisyyttä määrittelevä periaate: kyky itsenäiseen päätöksentekoon ja sen mukanaan tuoma arvokkuus (Talentia, 2005, 15). Siksi ohjaaja voikin toimia opastajana nuoren elämässä ja tukea häntä päätöksenteossa,

mutta lopullinen päätösvalta kuuluu nuorelle itselleen. Tästä syystä perheryhmäkodissa tehdyn ohjaus- ja kasvatustyön merkitys korostuu, sillä se on perusta, jolle nuori elämänsä rakentaa. Toki myös lapsuuden perhe ennen eroa omasta perheestä ja tuki yhdessä perheryhmäkodin ohjaajien tuen kanssa ovat hänen ”elämänsä eväät” joita hän itsenäistyessään matkaansa saa.

Osana tiedonkeruutani tutustuin Ehjä ry:n toteuttamaan jälkihuoltoon mm. pääkaupunkiseudulla nimenomaiselle kohderyhmälle. Mallin toimintaperiaatteista olen lainannut monia hyviä käytäntöjä omaan kehittämistyöhöni, mutta erona on että meidän mallissamme perheryhmäkodin ohjaajat huolehtivat jälkiseurannasta eikä se ole erillinen työmuoto kuten Ehjä ry:n tuottama palvelu. Heidän toiminnassaan jälkihuollon nuoren omaohjaaja laatii sosiaalityöntekijälle kuukausittain jokaisesta nuoresta raportin, jossa kuvataan ohjaustyön etenemistä ja nuoren tilannetta. Muita keskeisiä toiminnallisia rakenteita ovat työntekijäkokoukset kahdesti kuukaudessa, tiimipalaverit viikoittain, lähiesimiespalaverit ja ohjaajapalaverit noin kuudesti vuodessa. Henkilökunnan kehityskeskustelut sekä toiminnan suunnittelupäivät toteutetaan kahdesti vuodessa. (Yksintulleet, 126). Samaa toimintaperiaatetta voidaan soveltaa myös Kontiolahdella.

EHJÄ ry:n tuetun asumisen ohjaustoiminta on jaettu kolmeen ydinprosessiin. Näitä prosesseja ovat tuen aloittamiseen liittyvä tuloprosessi, varsinainen tuki-prosessi sekä tuen päättymistä ohjaava lähtöprosessi. Varsinaisten ydinprosessien lisäksi ohjaajat tekevät yhteisöllistä tukityötä mahdollisuuksien mukaan tuettavien nuorten ystävien ja tukisuhteen jo päättäneiden nuorten kanssa. Entisten tuettavien kanssa tehtävää tukityötä kutsutaan jälkitueksi (Yksintulleet, 124).

7.6 Jälkiseurannan vaikutukset

Asiakasvaikutukset Itsenäistymisen tukeminen, sosiaalinen vahvistaminen

Yhteisötason vaikutukset – ohjaajat saattajina yhteiskuntaan, ei enää tunnetta että jätetään nuori tuuliajolle

Yhteiskunnalliset vaikutukset - Syrjäytymisen ehkäisy ja integroituminen yh-

teiskuntaan. Kyseessä on ennaltaehkäisevää työ ja tarvittaessa varhainen puuttuminen.

Jälkiseurannan vaikutukset asiakkaalle eli itsenäistyvälle nuorelle on ohjaajan antama tuki. Tunne siitä että hänestä välitetään, ja häntä autetaan tarpeen tullen. Yhteisötasolla ohjaajat toimivat saattajina yhteiskuntaan. Tavoitteena ohjaajalla on tehdä itsensä asteittain tarpeettomaksi nuoren oppiessa itsenäisessä elämässä tarvittavat taidot ja tiedot. Yhteiskunnallisesti jälkiseuranta tukee kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, ja siten pienentää nuoren syrjäytymisriskiä.

7.7 Jälkiseurannan mallintaminen

Tehtäväni oli mallintaa eli kuvata työprosessi jälkiseurannan osalta perheryhmäkodista itsenäistyville nuorille. Jälkiseuranta on luonteva jatko perheryhmäkodissa tehtävälle ohjaustyölle. Se on saattamista suomalaiseen yhteiskuntaan ja itsenäistämistä.

Jälkiseurannasta tehdään erillinen sopimus nuoren kanssa, ja se perustuu vapaaehtoisuuteen. Sen laajuus on yksilöllinen muutamasta kuukaudesta enimmillään kolmeen vuoteen. Sopimusta päivitetään jälkiseurannan aikana, tarkastellaan onko tavoitteet saavutettu, ja määritellään jatkotuen tarve tai sen päättäminen.

Hanketyössä kehitimme itsenäistyvän nuoren tuen tarpeen kartoituslomakkeen (LIITE 6) joka käydään nuoren, omaohjaajan ja sosiaalityöntekijän toimesta läpi n. vuosi ennen täysikäistymistä. Siinä kartoitetaan nuoren tilanne ja tuen tarve itsenäistymisen osalta ja luodaan konkreettinen suunnitelma tukitoimenpiteistä esim. arjen taitojen opettelu osalta. Tuen tarve on suurin alkuvaiheessa ja vähenee ajan kuluessa kun nuori oppii itsenäisen asumiseen vaadittavia taitoja.

Työprosessien kuvaaminen selkeyttää ammatillista työtä ja yhteistoimintaa sekä lisää työntekijöiden suunnitelmallisuutta omassa työotteessaan. Hyvän sosiaa-

lialan työn ajatellaan perustuvan kokonaisvaltaiselle asiakkaan kohtaamiselle, selkeälle suunnittelulle ja määritellyille tavoitteille. Mallinnettu työprosessi kuvaa sen mitä on tapahtumassa, milloin ja miksi. Mallintaminen palvelee siis työntekijää, mutta myös asiakasta jolle tehdyt kuvaukset ja palvelupolut auttavat ymmärtämään palvelukokonaisuuksia paremmin. Työn kehittäminen, tutkiminen ja arviointi helpottuvat. (Sosiaalikollega, 4.3.2013)

Palvelumuotoilun näkökulmasta palvelu on kuin sävellys, joka kuvataan nuottiviivastolla (palvelupolku); siinä voi olla eripituisia tahteja (palvelutuokioita) ja eripituisia (kontaktipisteet) ja korkuisia säveliä (asiakkaan kokemukset) (Tuulaniemi, 2011, 76).

7.8 Tavoitteet

Työyhteisön tavoitteena on työkäytänteiden yhtenäistäminen eri yksiköissä ja eri ohjaajien välillä. Se on yhteisten tavoitteiden hahmottamista ja ammatillisuuden kasvua. Tarkoitus on ohjaajan selkeyttää ohjaajan työnkuvaa, ja sisällyttää jälki-seuranta osaksi ohjaajan työtä. Työn tavoitteet on kirjattu työpajatuotoksista syntyneiden ajatusten pohjalta.

Työn tavoitteena pakolaisnuoren osalta on kasvattaa hänestä länsimaiseen yhteiskuntaan integroitunut nuori, joka hallitsee arjen elämän taidot, kunnioittaa sekä omaa että suomalaista kulttuuria. Tavoitteena on että nuori pärjää omillaan tai ”linkuttaa kevyesti” kuten eräs ohjaaja asian osuvasti kuvasi. Pyrkimyksenä on siis nuoren hyvinvointi ja tasapainoinen aikuisuus. Tavoitetilana on suomalaisen yhteiskuntaan integroituminen, kotoutuminen, jotta nuoresta tulee yhteiskuntamme täysvaltainen jäsen. Hän tuntee oikeutensa mutta myös velvollisuutensa. Erään ohjaajan tiivistämänä:

”Meiltä lähtevällä nuorella on tunne:
minusta välitetään,
minä välitän,
minä onnistun,
selviän vaikeuksistaikin,
uskallan kysyä apua,
voin antaa apua,
olen tasapainoinen ja oma-aloitteinen.”

7.9 Kysely perheryhmäkodeille Suomessa

Vertailuaineiston saamiseksi tein kahdeksalle tällä hetkellä toimivalle perheryhmäkodille, joissa on asiakkaina pakolaisnuoria, kyselyn jonka tarkoituksena oli kartoittaa jälkihuollon/seurannan olemassaolo, sisältö, laajuus ja toteuttajataho eri paikkakunnilla (LIITE 4). Halusin kirjata olemassa olevat hyvät käytännöt ja saada kokonaiskuvan jälkihuollosta pakolaisnuorten osalta. Kirjallisen vastauksen kyselyyni sain kaikilta muilta paitsi Mänttä-Vilppulan Siivet Lapselle perheryhmäkodilta, mutta heidänkin vastaukset sain suullisesti perheryhmäkotipäivillä toukokuussa 2013 Vaasassa. Eli kysely on kattava, koskien kaikkia kohderyhmän lapsia ja nuoria hoitavia perheryhmäkoteja Suomessa (tilanne kevät 2013).

PERHERYHMÄKODIT	JÄLKIHUOLTO	NIMITYS
PUDASJÄRVI	KYLLÄ	TUETTU ASUMINEN
LIEKSA	KYLLÄ	JÄLKIHUOLTO
ESPOO	KYLLÄ	JÄLKIHUOLTO
TAMPERE	KYLLÄ	JÄLKIHUOLTO
KONTIOLAHTI	EI VIELÄ	JÄLKISEURANTA
MÄNTTÄ	EI VIELÄ	?
ORAVAINEN	KYLLÄ	JÄLKIHUOLTO
TURKU	EI VIELÄ	JÄLKIOHJANTA

Kyselyn avulla sain selville nykyiset käytännöt jälkihuollon osalta eri paikkakunnilla. Suurin osa perheryhmäkodeista järjestää jälkihuollon osana omaa toimintaansa. Poikkeuksena ovat Espoo, joissa se on tuotettu ostopalveluna kolmannelta sektorilta. Mäntässä, Turussa ja Kontiolahdella jälkihuoltoa ollaan parhailaan suunnittelemassa. Aihe on siis ajankohtainen, ja kaikki perheryhmäkodit kokivat sen merkitykselliseksi. Ja vaikkei jälkihuoltoa virallisesti olisikaan toteu-

tettu, tukea on pienimuotoisesti ja tarveharkintaisesti annettu useissa perheryhmäkodeissa. Jälkihuollon laajuus vaihtelee puolesta vuodesta kolmeen vuoteen. Sen sisältö on viranomaisasiointia, arjen tukea, ja jopa lääkityksestä ja koulunkäynnistä huolehtimista (aamuhierätyks). Yksi vastanneista esitti huolensa nykyisen tuen riittämättömyydestä (21 ikävuoteen asti). Osalla nuorista erityisen tuen tarve on olemassa senkin jälkeen. Toisessa vastauksessa todettiin etteivät kaikki nuoret ota vastaan tarjottua jälkihuoltoa. Tällöin jälkihuoltosopimus on mahdollista tehdä esimerkiksi muutamia kuukausia perheryhmäkodista poisuuton jälkeen, jos nuori toteaaakin myöhemmin tuen tarpeen. Myös tuettua asumista kohderyhmän nuorille on saatavana mm. Tampereella ja Pudasjärvelä. Kehittämistarpeissa todettiin mm. perehdytystä psyykkiseen huonovointisuuden kohtaamiseen.

Pudasjärven perheryhmäkoti/tuettu asuminen: Jälkihuolto järjestetty mutta sitä kutsutaan nimellä tuettu asuminen. Se ulottuu 21 ikävuoteen. Tuettu asuminen kuuluu kaikille perheryhmäkodista itsenäistyville nuorille, jotka jäävät paikkakunnalle. Yksikään asiakkaista ei ole lastensuojelun jälkihuollon piirissä. Tällä hetkellä tuki on laajuudeltaan riittävää, Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus budjetoitunut erillisen retkirahaston tuetun asumisen piirissä oleville nuorille (3 retkeä vuodessa ja mahdollisesti myös esim. keilausta). Pudasjärven perheryhmäkodissa ei tehdä erillistä sopimusta tuetusta asumisesta, ja se onkin selkeä kehittämistarve. Nuorilla ei ole tällä hetkellä tukihenkilöitä, mutta erityiskustannusten korvauksista ELYltä semmoinen on mahdollista saada lääkärintodistuksella. Tarve olisi myös soluasumiselle niille nuorille jotka eivät pärjää pelkän tuetun asumisen piirissä.

Lieksa/perheryhmäkoti Tuikku: Lieksassa jälkihuolto on järjestetty perheryhmäkodin toimesta ja kunnan sosiaalityöntekijä toimii sekä perheryhmäkodin että jälkihuollon asiakkaiden sosiaalityöntekijänä. Sopimus tehdään puoleksi vuodeksi kerrallaan. Jälkihuolto on mahdollista 21 ikävuoteen asti. Hyvänä käytäntönä on myös erillinen harjoitteluasunto kaupungilla jossa itsenäistä asumista voi harjoitella esim. lomien tai viikonloppujen aikana ennen perheryhmäkodista pois muuttoa.

Turku/ Turun ensi- ja turvakoti ry: Turussa jälkihuoltoa ei virallisesti vielä ole mutta heillä on alkamassa Turun Ammattikorkeakoulun koordinoima ja Pakolaisrahaston rahoittama hanke jälkihuollon kehittämiseksi. Perheryhmäkodin ohjaajat ovat tukeneet itsenäistyneitä nuoria omaehtoisesti (osa nuorista vierailee perheryhmäkodilla poismuuton jälkeenkin).

Tampere/ Satakielen perheryhmäkoti: Tampereella jälkihuolto on järjestetty osana omaa toimintaa, sama sosiaalityöntekijä jatkaa jälkihuollossa kuin perheryhmäkotiaikana. Alussa tapaamiset hänen kanssaan n. kerran viikossa ja myöhemmin tarpeen mukaan. Myös nuoren omaohjaajan tuki on mahdollinen. Nuoret pääsevät asumaan Settlementti Naapuri ry:n (Tampereen kaupungin ostopalveluna) tuetun asumisen piiriin, jossa tapaamiset nuoren kanssa on järjestetty viikoittain. Jälkihuollosta tehdään erillinen palvelusuunnitelma aikuissosiaalityön puolella ja tuetun asumisen osalta palvelusopimus puoleksi vuodeksi kerrallaan, tarvittaessa 21 ikävuoteen saakka.

Oravainen/ Perheryhmäkodit Taberna, Kaitsor, Miranda, Stödis: Jälkihuolto järjestetty ja myydään ostopalveluna Vaasaan ja Pietarsaaren kaupungeille mihin nuoret muuttavat. Sopimus voimassa 6 kk kerrallaan ja tarvittaessa jatketaan. Perustuu vapaaehtoisuuteen ja jos muuttaa lähelle se on mahdollista toteuttaa. Erityishuoltosopimus (ELY) 820 €/kk/nuori. Aiemmin EHJÄ ry toteutti jälkihuoltoa mutta vuodesta 2011 osana omaa toimintaa. Resurssit 5 nuorta/ohjaaja ja sama sosiaalityöntekijä kuin perheryhmäkotivaiheessa. Ohjaajat ovat käyneet opintovierailulla Ruotsissa 2011 ja sieltä on haettu mallia jälkihuollon toteuttamiseen.

Espoo/Kivenlahden perheryhmäkoti: Kivenlahdessa jälkihuolto on järjestetty ostopalveluna Ehjä ry:ltä. Laajuus on n. vuosi ja se kuuluu kaikille. Siitä tehdään erillinen sopimus. Tosin Kivenlahden edustaja totesi perheryhmäkotipäivillä ettei Ehjä ry:n resurssipulan takia ole viime aikoina pystytty järjestämään jälkihuoltoa kaikille nuorille.

Mänttä-Vilppula/Siivet lapselle perheryhmäkoti: Mänttä-Vilppulassa kehitetään parhaillaan jälkihuoltoa. Vielä ei ole päätöstä toteutettavasta toimintamallista, onko kyseessä perheryhmäkodin oma toiminta vai jonkun toisen tahon tuottama palvelu.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

”Toimintatutkimus on tutkijalle kasvuprosessi” (Heikkinen, Rovio, Syrjälä, 2007, 131), näin on ollut tämänkin kehittämistyön aikana. Olen oppinut paljon kirjatesani hiljaista tietoa. Osaamisen jakaminen sekä mallintaminen ovat selkeyttäneet ajattelua, auttaneet hahmottamaan kokonaisuutta ja jäsentäneet ohjaajan työnkuvaa.

Toimintatutkimus on tietoista tasapainottelua osallistumisen ja vetäytymisen välillä (Heikkinen, 2007, 102).

Kysymys työn tavoitteista, merkityksestä ja toimintavoista on haastanut sekä yksilön että työyhteisön kasvuun ja analyysiin. Oma roolini prosessissa on ollut kirjata nykyisiä työkäytäntöjä, kyseenalaistaa niitä, motivoida muutokseen sekä osallistaa koko työyhteisö kehittämistyöhön. Olen kokenut tehtäväni mielenkiintoisena haasteena. Työyhteisön uutena jäsenenä olen tuonut jotain uutta sekä lainannut jotain vanhaa ja olemassa olevaa.

Kenttätyössä toimintatutkija osallistuu muutosprosessiin. Hänellä ei ole koe- eikä kontrolliryhmää kuten kokeellisessa asetelmassa vaan ainutkertainen muutokseen tähtäävä yhteisö, johon hän pyrkii vaikuttamaan osallistumalla tutkimusaineiston tuottamiseen. (Heikkinen, 2007, 95)

Hyvien käytäntöjen on tarkoitus tulla pysyviksi ja yhteisiksi toimintatavoiksi. Näkemykseni mukaan kotoutumisen tukeminen on ennaltaehkäisevää työtä jolla on kauaskantoinen merkitys nuoren elämässä. Perspektiivi arjen ohjaustyössä onkin aina oltava kaukana siintävässä horisontissa, tulevaisuudessa.

Seuraavassa on lueteltu kehittämistyöni johtopäätökset sekä ehdotukset jatko-toimenpiteille:

PERHERYHMÄKODIN OMAN TOIMINNAN VAHVISTAMINEN:

- **Vakaat kasvuolot pyrittävä takaamaan.** Yksintulleella on takanaan lähtö omasta kotimaastaan, turvapaikkaprosessi ja sen myötä muutot eri yksiköihin prosessin eri vaiheessa. Itsenäistyminen ilman perhettä suhteellisen lyhyen Suomessa asutun ajan jälkeen (kotoutumisprosessi kesken) on haastavaa.
- Jälkiseuranta **osaksi ohjaajan työtä**. Sen tulee olla sovittua, ohjattua ja raportoitua perustuen tarvekartoitukseen. Se on kaikille perheryhmäkodista itsenäistyneille nuorille vapaaehtoinen mahdollisuus.
- Jälkiseuranta toteuttajana omaohjaajat - perustuen **jatkuvuuteen** ja luottamussuhteeseen. Yksintulleilla on takanaan monta muutosta ja muuttoa, joten pysyvyys on erityisen tärkeää.
- Ohjaajan työhön vahva **itsenäistymistä tukeva työote** jo perheryhmäkotivaiheessa
- Ehjä ry on kehittänyt ja toteuttanut jälkihuoltoa yksintulleille jo vuosien ajan. Heidän toimintaansa tutustuminen on suositeltavaa.

YHTEISTYÖN VAHVISTAMINEN

- **Yhteistyö** kolmannen sektorin toimijoiden kanssa (vertaistukiryhmä ja läksykerho, tukihenkilö/-perhe tai kotokaveri kaikille)
- **Saattaen vaihto palveluihin** - ohjaajat saattajina ja sillanrakentajina suomalaiseseen yhteiskuntaan. Yhteistyön vahvistaminen eri viranomaistahojen kanssa.
- Huom. **nuorisotakuu** (opiskelu-, työ tai harjoittelupaikka kaikille nuorille 3 kuukauden kuluessa) - yhteistyö etsivän nuorisotyöntekijän kanssa

NEUVOTTELUT

- Tarvittavan avun hakeminen oirehtiville nuorille viipymättä - -> **hoitopolun suunnitteleminen etukäteen**

- **Tuettu asuminen** mahdolliseksi erityistä tukea tarvitseville nuorille (neuvottelut esim. Josnan (Joensuun seudun nuorisoasuntoyhdistys) tai Ehjä ry: n kanssa joka on järjestänyt lukuisilla paikkakunnilla Suomessa tuettua asumista k.o kohderyhmälle.

JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSET

- **Työyhteisön hyvinvointikartoitus.** Pakolaistyö on kuormittavaa ja si-
jaistraumatisoitumisen riski on todellinen. Tästä syystä työhyvinvointi on
erityisen tärkeää, ja sitä tulisi tarkastella työyhteisössä säännöllisin vä-
liajoin, jotta voidaan vahvistaa hyviä käytäntöjä, ja korjata niitä toiminta-
tapoja jotka korjausta vaativat.
- **Asiakaspalautekysely.** Tämä kehitystyö on keskittynyt ohjaajan työhön
mutta tärkeää olisi myös kehittää kysely tms. jolla mitattaisiin nuorten ko-
kemuksia saamastaan ohjauksesta.
- **Nuorten seurantatutkimus.** Itsenäistyneiden nuorten seurantakysely
voisi olla osa jälkiseurantaa. Vuosittain tehtävä puhelinhaastattelu jossa
selvitetään nuoren kotoutumista mm. opiskelun tai työssäkäynnin osalta.
Näin saadaan tietoa yksintulleiden pakolaisnuorten elämästä pitemmällä
aikavälillä. Seurantatutkimus ulottuisi ainakin 5 ellei 10 vuotta perheryh-
mäkodista itsenäistymisen jälkeiseen aikaan.

KEHITTÄMISTARPEET VALTAKUNNALLISESTI

- **Jälkihuollon mahdollisuus** myös silloin **kun nuori muuttaa kauas** per-
heryhmäkodista joko kaupungin/kunnan tai lähimmän perheryhmäkodin
järjestämänä.
- **Traumaattisten asiakkaiden kohtaaminen – lisäkoulutus.** Osaamisen
vahvistamista tällä osa-alueella tarvitaan niin ohjaajien osalta kuin laa-
jemminkin esimerkiksi terveydenhuollon piirissä. Myös koulumaailma tar-
vitsee tieto-taitoa kuinka tukea kohderyhmän nuoria. Kidutettujen Tuki
järjestää tällä hetkelläkin laadukasta koulutusta, mutta se ei vielä tavoita
koko Suomea. Työurallani olen nähnyt kuinka meidän palvelujärjestel-

mämme ei aina vielä osaa kohdata vaikeasti traumatisoituneita pakolaisasiakkaita vaan hoidosta on jopa kieltäydytty vedoten kulttuurieroihin ja resurssipulaan.

- Myös **edustajuuden jatkumista yli 18-vuotiaalle** tulisi olla mahdollista harkita tapauksissa, joissa tuen tarve on erityinen. Tällä hetkellä se on mahdollista ainoastaan vajaavaltaiseksi julistamisen kautta. Siinä tapauksessa nuorelle määrätään edunvalvoja. Mielestäni tähän tarvittaisiin lakimuutos, joka mahdollistaisi erityispäätöksellä edustajuuden jatkumisen 21 ikävuoteen saakka **poikkeustapauksissa** joissa nuori ei ole vielä kypsä itsenäiseen päätöksentekoon 18-vuotiaana.

Koko prosessi on ollut kommunikatiivista toimintatutkimusta, jossa korostetaan vuorovaikutusta ja osallistujien tasavertaista keskustelua muutoksen aikaansaamiseksi (Heikkinen, 2007, 57). Jokainen kahvipöytäkeskustelu henkilökunnan kesken, kohtaaminen nuorten tai yhteistyökumppaneiden kanssa on vienyt tätä kehittämistyötä askeleen eteenpäin. Tästä syystä olenkin suuressa kiitollisuudenvelassa kaikille jotka ovat antaneet minulle uusia näkökulmia. Prosessin kuluessa suunnittelu, toiminta ja arviointi ovat lomittuneet eikä niitä voi erottaa toisistaan (Heikkinen, 2007, 80). Kehittämistyö on tullut uniini, joten alitajunta on tehnyt työtään öisinkin. Pyrkimykseni on ollut toteuttaa demokraattisen dialogin periaatetta jaettua asiantuntijuutta hyödyntäen, mistä Heikkinen kirjoittaa Toiminnasta tietoon toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat - kirjassaan.

Interventio saattaa paljastaa esimerkiksi tiedostamattomia toimintatapoja tai sosiaalisia rakenteita, perinteitä ja vallankäyttöä. Muutos ja tutkimus ovat saman kolikon kaksi puolta kehittäminen ja tutkimus ruokkivat toisiaan (Heikkinen, 2007, 28).

Kenttävaihe on parhaimmillaan dialogista oppimista – osallistujien tasavertaista keskustelua, ongelmanratkaisua ja tiedonmuodostusta. Luottamus edellyttää viiden dialogisuuden periaatteen omaksumista. Ne ovat osallistuminen, sitoutuminen, vastavuoroisuus, vilpittömyys ja refleksiivisyys (Heikkinen, 2007, 102).

Olen pyrkinyt tätä tutkimusta tehdessäni eettisesti kestäviin ratkaisuihin kunnioittaen sekä työyhteisöä että asiakkaita. Prosessin edetessä olen vakuuttunut tehtävän työn tärkeydestä mutta myös vaikeudesta. Ihmisläheistä työtä ei voi

tehdä muuten kuin omalla persoonallaan; sen lukuisat käytännön tilanteet ovat minulle opettaneet. Toiminnan tulee kuitenkin perustua vahvasti ammatillisuuteen. Työyhteisön merkitys korostuu, ja omalta osaltani koen olevani etuoikeutettu kun saan tehdä työtä jolla on merkitystä.

Lopuksi muutamia hyviä käytäntöjä, joita voisi palauttaa toimintaan tai kokeilla uutena työmuotona:

Tukirinkiä 18 vuotta täyttävälle nuorelle on kehitetty ja kokeiltu Kontiolahdella (Päivi-projekti 2001). Ringissä on mukana omaohjaaja, edustaja, sosiaalityöntekijä, koulun edustaja ja lisätukena tavallinen kuntalainen. Tukirinki kokoontuu tarpeen mukaan keskustelemaan nuoren kanssa sekä auttaa nuorta konkreettisesti. (Yksintulleet, 2011, 91-92)

Lastensuojelussa toimivat työkalut voivat toimia myös turvapaikanhakijalasten vastaanotossa ja kotouttamisessa. **Taide- ja kulttuurilähtöiset työmenetelmät** voivat toimia tienä omiin tunteisiin ja kokemuksiin. Esimerkiksi valokuvien avulla voidaan tutkia identiteettiä, elämäntarinaa ja perhesuhteita (Pölkki 2008, 175–76).

Aikuisen vetämä vertaisryhmätoiminta voi auttaa nuoren kuntoutumista ja identiteetin muodostumista. Nuorten tulevaisuuden toiveet ovat usein realistisia ja toteuttamiskelpoisia, kunhan he vain saavat siihen tukea. Useimmilla nuorilla on tarve päästä osaksi yhteiskuntaa, maksaa veroja ja itsenäistyä niin asumisen kuin taloudellisenkin toimeentulon suhteen. Jotta palveluja voitaisiin kehittää parhaiten, olisi nuoria itseään kuultava, ja heidät olisi otettava mukaan suunnittelutyöhön (Yksintulleet, 2011, 92). Pakolaisavulla on vertaisryhmätoimintaa Pohjois-Karjalassakin. Yksi ryhmä voisi olla yksintulleille pakolaisnuorille suunnattu.

9 POHDINTA

”Tuhat kilometrin matka alkaa yhdestä askeleesta”- Laotsen ajatus, kuvaa mielestä tämän kehittämistyötä mutta myös kohderyhmämme tilannetta uudessa kulttuurissa, maassa uudella kielellä. He ovat haastavassa tilanteessa itsenäistymässä ilman perhettä tai laajaa tukiverkostoa. Matka on pitkä mutta pienin askelin se onnistuu. Heidän täytyy ottaa haltuun heille vieras yhteiskunta, selvitä arjesta ja suunnitella tulevaa. Nuoruus ja siihen kuuluva itsenäistyminen voivat olla kipeitä prosesseja kenelle tahansa, mutta tämä kohderyhmä on erityisen suuren tuen tarpeessa traumaattisen taustansa (pakolaisuus) takia. Monet heistä ovat asuneet Suomessa suhteellisen lyhyen ajan, muutamia vuosia, ja kotoutuminen on vielä kesken. Projektin osalta olemme edenneet hitaasti kiiruhtaen eli tehtävää puolen vuoden ajalle on suhteellisen paljon, mutta tehtävän rajaamalla ja suunnitelmallisuudella maaliin pääsy on ollut mahdollista.

Mielestäni jokainen yksintullut pakolaisnuori täyttää kriteerit lastensuojelun jälkihuollon asiakkuuteen. Samaa mieltä ovat olleet mm. Sanna Heikkilä ja Sanna Piuva omissa tutkimuksissaan. Asiakkuus toteutuu kuitenkin vain harvoin sillä kotoutumislakiin on kirjattu ainoastaan jälkihuollon **mahdollisuus** muttei pakkoa. Kunnat voivat siis käyttää asiassa omaa harkintaansa. Jos lastensuojelun asiakkuus ei tule kyseeseen, jokaiselle itsenäistyvälle nuorelle pitäisi ainakin taata edellä kuvaamani kaltainen jälkiseuranta.

Pakolaistyötä voisi verrata umpihangessa tarpomiseen tai heikoilla jäillä kulkemiseen. Epävarmuutta olosuhteista joutuu sietämään niin asiakas kuin ohjaajakin. Tässä työssä ei mielestäni voi tulla valmiiksi, sillä jokainen asiakas on erilainen. He edustavat hyvin monenlaisia kulttuureja, kieliä ja kokemusmaailmoita. Monesti olen todennut oman pienuuteni ja epävarmuuteni etten tiedä tai ymmärrä, vaikka haluaisinkin. Aina ei ole yhteistä kieltä tai sanoja, mutta tarkeinta onkin jakaa ihmisyyttä. Ihmisyyden on universaalia.

Opinnäytetyöni otsikko syntyi keskustelussa erään ohjaajan kanssa, kun hän pohti nuoren itsenäistymisen ammatillista tukemista. Kysymys kuuluukin: ”Va-

paata pudotusta vai ohjattua toimintaa?” Varmaankin jokainen alalla toimiva ammattilainen tiedostaa kysymyksen tärkeyden, ja myös vastauksen merkityksen. Koska jälkihuollon järjestäminen yksintulleille ei ole lakisääteinen velvollisuus vaan mahdollisuus, se pitäisi myös nähdä mahdollisuutena.

Olen vakuuttunut että yksintulleet alaikäiset lapset ja nuoret ovat monin tavoin uskomattomia selviytyjiä omassa elämässään. Heillä on nuorina elämä edessään ja monia mahdollisuuksia, jos vain ovia ei suljeta kiinni heidän nenänsä edestä. Ongelmakeskeisen ajattelun sijaan olisi joskus hyvä havaita maahanmuuton, myös pakolaisuuden, liittyviä mahdollisuuksia, sillä tulijoilla on semmoista osaamista, kuten kielitaitoa ja oman kulttuurinsa tuntemusta jota meillä kantasuomalaisilta harvoin löytyy.

Syrjäytymistilastot samoin kuin kotouttamisohjelmat valtion ja kunnan tasolla puhuvat myös yksintulleiden jälkihuollon järjestämisen puolesta. Myrskylän selvityksen mukaan syrjäytyneistä nuorista lähes neljännes on maahanmuuttaja-taustaisia. Vieraskielisistä kouluttamattomista nuorista joka kolmas on syrjäytynyt. Vastaavasti kantaväestöön kuuluvista syrjässä on joka kahdeksas. Syrjäytyminen on läheisesti siis myös maahanmuuttoon ja kotouttamiseen liittyvä ongelma (Myrskylä, 2012, 1). Yksintulleiden syrjäytymisriskiä lisäävänä tekijänä pakolaisuuden ja vieraan kulttuurin lisäksi on ero perheestä.

Erityisesti syrjäytyminen näyttäytyy nuorten miesten ongelmana, sillä kaikista syrjäytyneistä kaksi kolmasosaa, 64 prosenttia on miehiä. Vaikein tilanne on vieraskielisillä miehillä, jotka ovat käyneet vain perusasteen koulutuksen. Heistä syrjäytyneistä on 33 prosenttia, kun samanikäisistä kantaväestöön kuuluvista kouluttamattomista miehistä syrjäytyneitä on 13 prosenttia (Myrskylä 2012, 3). Maahanmuuttajien on vaikeampaa päästä osallisiksi suomalaisista työ- ja koulutusmarkkinoista, ja enimmäkseen ulkopuolisiksi jäävät maahanmuuttajat ovat nuoria, jotka yrittävät löytää työtä tai opiskelupaikkaa.

Tästä syystä ennaltaehkäisevän työn merkitystä ja varhaisen puuttumisen toimintaperiaatetta erityisen haavoittuvassa asemassa olevan kohderyhmän kans-

sa työskenneltäessä ei voi liikaa korostaa, sillä näin kustannus- ja tulostavoitteen aikana kysynkin onko meillä varaa jättää tätä työtä tekemättä?

LÄHTEET

- Aalto Heli, 2013. Luento laadullisista tutkimusmenetelmistä. Humanistinen Ammattikorkeakoulu
- Alaikäisten vastaanottotoiminnan laatukäsikirja, versio 2.0, 15.12.2009. Sisäasiainministeriö
- Dunderfelt, Tony. 1999. Elämänkaaripsykologia, Porvoo: WSOY
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Heikkilä, Sanna. 2010. "Ohjaaja kulkee vierellä ja tuuppii oikeaan suuntaan" Alaikäisinä Suomeen ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneet nuoret. Tuetun asumisen mallin vaikutukset. Lappeenranta: Erityishuolto järjestöjen liitto Ehjä ry
- Heikkinen, Hannu L.T.; Rovio Esa; Syrjälä, Leena (toim.) 2007. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalaistusseura
- Humanistinen Ammattikorkeakoulu, Opinnäytetyöopas, ammattikorkeakoulun perustutkinnot
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus
- Käkönen, Hanna.2010. Ohjaajan psyykkinen tuki ryhmäkodin asukkaille : alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen. Metropolia Ammattikorkeakoulu
- Kuntoutus- ja hoivapalvelut Lukkarila oy, Toimintakertomus 2012
- Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa.2011. Yksintulleet projektin loppujulkaisu. Tallinna, Yhteiset lapsemme - All Our Children ry
- Maslow, Abraham, 1943. A Theory of Human Motivation
- Mettänen, Amanda; Vahtera-Mäkinen, Miina .2013. "Nyt on hyvä, koska mä menen eteenpäin" : Alaikäisenä yksintulleiden maahanmuuttajien kokemuksia itsenäistymisprosessista. Tampereen ammattikorkeakoulu
- Parviainen Tiina, Saharinen Jaana, 2010. "Meikä on ollu täällä!" Maahanmuuttajanuorten kokemuksia Lukkarilan ryhmä- ja perheryhmäkodista. Pohjois-Karjalan Ammattikorkeakoulu
- Piuva, Sanna. 2011. "Nyt mä sain oleskeluluvan. No, mitä sitten?": vastaanottokeskuksesta alaikäisenä kuntaan ja itsenäiseen elämään. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu
- Qvarntröm-Obrey Ann-Christin, KiTu, Kidutettujen Tuki, luento Pudasjärvellä 25.3.2013
- Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi
- Räty, Tapio. 2010. Lastensuojelulaki käytäntö ja soveltaminen, Edita.
- Saraneva, K. 2002. Trauma ja pakolaisuus. Teoksessa Haaramo, S. & Palonen, K. (toim.) Trauman monet kasvot. Psyykkinen trauma sisäisenä kokemuksena. Therapiea-säätiö
- Tuulaniemi, Juha. 2011. Palvelumuotoilu: Talentum
- VOK Kontiolahti toimintakertomus 2012
- YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1989
- YK:n Pakolaissopimus 1951

Sähköiset lähteet:

- Etiikkaopas. Talentia. 2005. Viitattu 6.4.2013
http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf
- Finlex. Viitattu 5.4.2013. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 252/2006 vp 293347
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252.pdf>
- Finlex. Viitattu 6.4.2013. Hallituksen esitys maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta.
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100266>
 lakimaahanmuuttajienkotouttamisestajturvapaikanhakijoidenvastaa
 notosta#id192239
- Ihmisoikeudet. Viitattu 5.3.2013 <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=positiivinen-syrjinta>
- Itsenäistyvän nuoren roolikartta. Varsinais-Suomen Lastensuojelun kuntayhtymä. Viitattu 22.3.2013
http://www.vslk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=14
- Kotoutuminen on prosessi. Kotoutumiskaari. Viitattu 15.2.2013. Punainen Risti.
<http://www.redcross.fi/apuajatuksia/maahanmuuttajientuki/toiminta/kotoutuminen/>
- Lapsen etu. THL. Viitattu 15.3.2013 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/tavoitteet/keinot/lapsenetu/>
- Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 6.2.2013 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/tavoitteet/keinot/lapsenetu>
- Mallintaminen. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 26.2.2013
<http://www.sosiaalikollega.fi/mallit/>
- Myrskylä, P. 2012. Hukassa –Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA –analyysi No 19. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Viitattu 22.3.2013.
<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>
- Viitattu 5.2.2013 http://www.infopankki.fi/fi-FI/pakolaiset_ja_turvapaikanhakijat
- Pakolaisneuvonta ry. Viitattu 5.2.2013
http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=106
- Sisäasianministeriö. Yhdenvertaisuus. Viitattu 5.3.2013.
http://www.intermin.fi/fi/yhdenvertaisuus/yhdenvertaisuus_ja_lainsaadanto
- Sosiaalikollega, Viitattu 4.3.2013. <http://www.sosiaalikollega.fi/mallit/>
- Työministeriö, 2012. Valtion kotouttamisohjelma. Hallituksen painopisteet vuosille 2012–2015 http://www.tem.fi/files/34181/TEMjul_27_2012_web.pdf

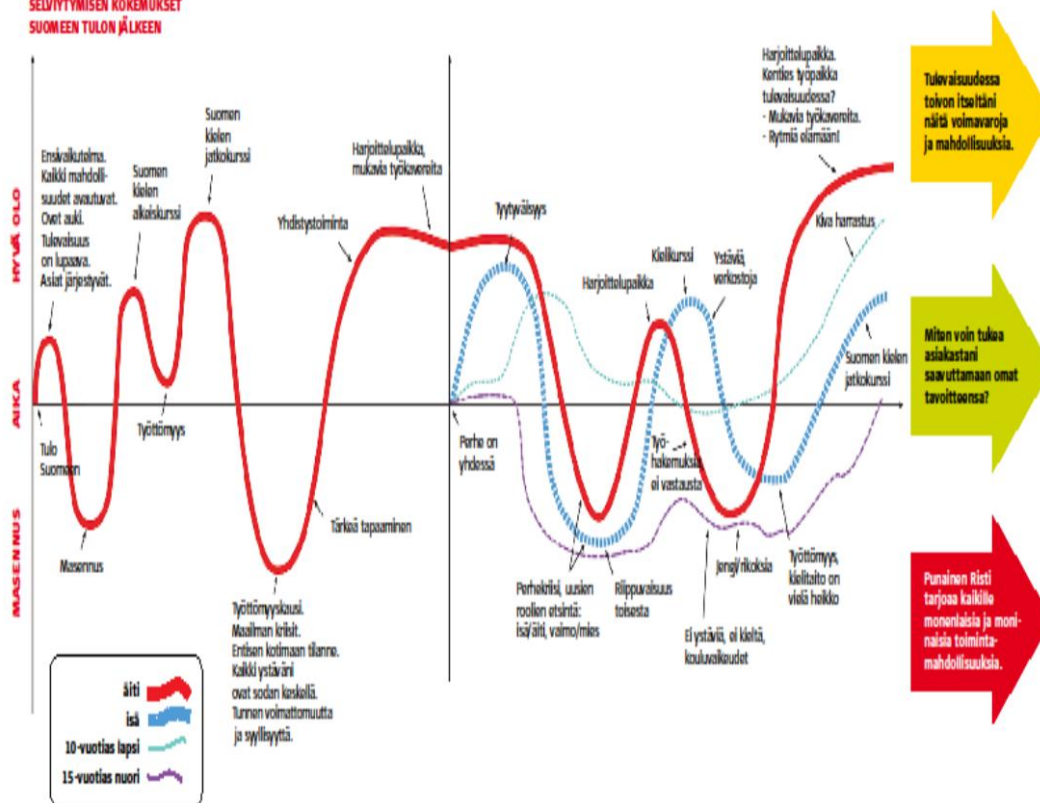
LIITE 1

KOTOUTUMINEN ON PROSESSI

KOTOUTUMISKAARI

SELVIITYMISEN KOKEMUKSET SUOMEEN TULON JÄLKEEN

www.punainenristi.fi

LIITE 2

ITSENÄISTYVÄN NUOREN ROOLIKARTTA

Viisi keskeistä osa-aluetta

- arvomaailman muodostaja
- periaatteiden pohtija
- oikean ja väärän tunnistaja
- päätösten tekijä
- pettymysten sietäjä
- tulevaisuuteen suuntautuja
- pitkäjänteisyyden kehittäjä

ELÄMÄSTÄ OPPIJA

SUHTEIDEN HOITAJA

- ihmissuhteiden kehittäjä
- sosiaalisten taitojen kehittäjä
- ristiriitojen sietäjä ja sehtäjä
- neuvottelutaitojen kehittäjä
- markkinoija
- toisten ihmisten kunnioittaja
- läheisverkoston vaalija

- tunteiden tunnistaja ja hyväksyjä
- hellyyden vastaanottaja ja antaja
- itsensä kanssa viihtyjä
- lohdututtaja
- oman seksuaalisuuden hyväksyjä
- juuriensa tietäjä
- itseensä luottaja
- ulkonäkönsä hyväksyjä

ITSENSÄ ARVOSTAJA

RAJOJEN ASETTAJA

- oman itsensä kunnioittaja
- kokemuksista oppija
- heikkouksien tunnistaja/kehittäjä
- itsensä suojelija
- sääntöjen ja sopimusten noudattaja
- omien rajojen tunnistaja

ARKIPÄIVÄN
PYÖRITTÄJÄ

- ruuan laittaja
- vuorokauden rytmittäjä
- kodin kunnossa pitäjä
- puhtaudesta huolehtija
- sinnittelijä
- terveyden vaalija
- raha-asioiden hoitaja
- avun pyytäjä ja vastaanottaja
- koulun/työn hoitaja
- itsensä innostaja

LIITE 3

Etunimi Sukunimi - Mettinen Amanda Valtteri-Mäkinen Miina.pdf

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/54904/Mettan...>

44

Viidestä pääroolista eli motivaatiroolista muodostettiin karsimalla ja yhdistelemällä kolme teemaa: *Arki*, *Mina ja muut* sekä *Kahden kulttuurin yhdistäminen*. Viimeiseen teemaan, *Kahden kulttuurin yhdistäminen*, laadittiin lisäksi taustateeman pohjalta erityisesti yksintulleiden nuorten elämäntilanteeseen ja itsenäistymiseen liittyviä osa-alueita. Lopputuloksena syntynyt yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartta on esitettyä kuviossa 4.

YKSINTULLEEN ITSENÄISTYMISEN OSA-ALUEET

KUVIO 4. Yksintulleen itsenäistymisen osa-alueet

Osa-alueisiin liitettyjä väittömiä, jotka tarkentavat kunkin osa-alueen sisältöä (ks. liite 3, Haastattelurunko). Ensimmäisessä haastatteluteemassa käsitellään arkeen liittyviä osa-alueita: ruuanlaittoa, vuorokausi-rytmiä, kodista, puhtaudesta ja terveydestä huolehtimis-

LIITE 4

KYSELY PERHERYHMÄKODEILLE SUOMESSA

Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa käytännöt jälkihuollon osalta eri perheryhmäkodeissa ympäri Suomen. Tämä on osa Suuntaviittoja itsenäiseen elämään- hankkeen selvitystyötä ja projektikoordinaattori Minna Sinisterra Santanan opinnäytetyötä yhteisöpedagogiopintoihin liittyen (Humanistinen Ammattikorkeakoulu).

1. ONKO TEILTÄ ITSENÄISTYVILLE NUORILLE JÄRJESTETTY JÄLKIHUOLTOA?

KYLLÄ____ EI____

JOS ON, KENEN TOIMESTA?

OSANA OMAA TOIMINTAA____ OSTOPALVELUNA____ MILTÄ TAHOLTA____

JOS ON, NIIN MONTAKO NUORTA TEILLÄ ON TÄLLÄ HETKELLÄ SEN PIIRISSÄ?_____

JOS EI, PITÄISIKÖ TEIDÄN ARVION MUKAAN JÄRJESTÄÄ

KYLLÄ____ EI____

2. KÄYTÄTTEKÖ TERMIÄ

JÄLKIHUOLTO____

JÄLKISEURANTA____

JOTAIN MUUTA, MITÄ?_____

3. MITÄ JÄLKIHUOLTO TEILLÄ SISÄLTÄÄ? KONKREETTISIA ESIMERKKEJÄ?

4. JÄLKIHUOLLON LAAJUUS? VIIKKOJA____ KUUKAUSIA____ VUOSIA____

5. KUULUUKO KAIKILLE PERHERYHMÄKODIN ASIAKKAILLE? KYLLÄ____ EI____

6. OVATKO ASIAKKAANNE LASTENSUOJELUN ASIAKKAITA JA SITÄ KAUTTA JÄLKI-HUOLLON PIIRISSÄ?

KYLLÄ _____ EI _____

7. TEHDÄÄNKÖ JÄLKIHUOLLOSTA ERILLINEN SOPIMUS? KYLLÄ _____ EI _____

8. JOS TEHDÄÄN, MITÄ SOPIMUS SISÄLTÄÄ?

9. ONKO MIELESTÄNNE TEILLÄ TOTEUTETTU JÄLKIHUOLTO-/SEURANTA RIITTÄVÄÄ?

KYLLÄ _____ EI _____

10. PITÄISIKÖ SITÄ KEHITTÄÄ? MITEN? KONKREETTISIA KEHITTÄMISIDEOITA?

Pakolaisrahasto
Pakolaisten auttamiseksi

SUUNTAVIITTOJA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN-HANKE

TOTEUTTAJA: KUNTOUTUS- JA HOIVAPALVELUT LUKKARILA OY

HANKEAIKA: 1.1.-30.6.2013

RAHOITTAJA: EUROOPAN PAKOLAISRAHASTO (ERF)

Hankkeen tarkoituksena on mallintaa perheryhmäkodista itsenäistyvän nuoren tukeminen henkilökohtaisen suunnitelman, jälkihuollon ja hankkeessa toteutettavan op-paan avulla. Kohderyhmä on erityisen haavoittuvassa asemassa ja siten syrjäytymis-vaarassa. Kotoutumisen tukeminen on ennaltaehkäisevää työtä, jolla on kauaskantoi-nen merkitys nuoren elämässä.

Hankkeessa työskentelee osa-aikaisesti projektikoordinaattorin lisäksi myös sosiaali-työntekijä Kirsi Kainulainen.

Lisätietoja: Projektikoordinaattori Minna Sinisterra Santana

minna.sinisterrasantana@vok.kontiolahti.fi

gsm 0400-584544

LIITE 5

Suuntaviittoa itsenäiseen elämään – projekti

Pakolaisrahasto
Pakolaisten auttamiseksi

Itsenäistyvän nuoren tuen tarpeen kartoitus

Nuori: _____ Omaohjaaja: _____

Suunnitelman teko pvm: _____

Suunnitelman toteutus tarkastettu, pvm: _____

- **ravintotietous, ruuanlaitto**

- osaatko valmistaa (monipuolisesti) ruokaa?/ Mitä ruokia yleensä valmistat?
- mitä mielestäsi kuuluu terveelliseen ruokavalioon?
- miten hoituu ruokaostosten teko?

Suunnitelma:

Toteutus:

- **raha-asiat ja rahankäytön suunnitelmallisuus**

Kyllä

Joskus Ei

- riittävätkö rahasi joka kuukausi välttämättömiin menoihin?
- oletko velkaa toisille / lainaatko usein rahaa toisilta?
- teetkö ostoja hetken mielijohteesta?
- teetkö kalliita hankintoja?
- osamaksun / velkaantumisen vaarat!
- tiedätkö, mitä nimen allekirjoitus sopimukseen tarkoittaa?
- ovatko kirppikset (myös netissä, esim. huuto.net, tori.fi) tuttuja?

Suunnitelma:
Toteutus:

- **vaatehuolto**

- pyykinpesutaidot
- vaatteiden hoito-ohjemerkinnot: ovatko tuttuja?

Suunnitelma:
Toteutus:

- **siivous**

- tavaroiden säilytys ja järjestys
- imurointi?/ pintojen puhdistus?
- petivaatteiden vaihto (kuinka usein?)
- tuuletus
- vessan ja kylppäriin puhdistus (myös lattiakaivot)
- oikeiden puhdistusaineiden käyttö
- roskien vienti ja kierrätys

Suunnitelma:

Toteutus:

- **paloturvallisuus**

- sähkölaitteet, ruuan laitto, sisällä tupakointi
- palovaroittimien huolto

- **ensiaputaidot**

- onko ensiaputaitoja harjoiteltu?

Suunnitelma:

Toteutus:

- **päivärytmi**

- säännöllisen rytmin ja riittävän levon merkitys
- (tarvittaessa ajankäyttöympyrä)

- **fyysinen ja psyykkinen terveys**

- lääkäriaajan varaaminen, päivystykseen hakeutuminen
- apteekissa asiointi, reseptit
- lääkekäytännöt (käsikauppa- vs. reseptilääkkeet, noudatettava ohjeita)
- oman kodin ensiapuvarasto

- onko sinulla pelkoja?
- miten suhtaudut tulevaisuuteen?
- miten pidät huolta terveydestäsi? (myös hampaidenhoito)

Suunnitelma:

Toteutus:

- **sosiaaliset verkostot , verkostoituminen**
 - (verkostokartta erilliselle paperille)
 - halukkuus /mahdollisuus tukihenkilösuhteeseen?

Yhdessä sovitut asiat:

- **omat voimavaratekijät**
 - missä asioissa koet olevasi hyvä?
 - mitkä asiat tuottavat sinulle iloa?
 - oletko tyytyväinen elämääsi?

- **kotoutumissuunnitelman teko (TE-keskus / sosiaalitoimi)**
- **jatko-opiskelut ja tulevaisuuden suunnitelmat**

- millaisia (lähi-)tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on?
- jatko-oleskeluluvan hakeminen

- **(kesä-)työnhaku**

- verokortti
- työhaastattelu, työsopimuksen teko
- palkan vaikutus toimeentulotukeen

Suunnitelma:

Toteutus:

- **erilaisten tukien hakeminen**

- opintotuki
- asumislisä
- toimeentulotuki

Suunnitelma:

Toteutus:

- **muuttoon liittyvät asiat**

- asuntohakemuksen tekeminen /asunnon vuokraaminen vapailta markkinoilta
- vuokrasopimuksen tekeminen
- muuttoilmoituksen tekeminen
- sähkösopimuksen tekeminen
- vuokran ja muiden laskujen maksaminen
- kotivakuutus

Suunnitelma:

Toteutus:

- suunnitelma perheryhmäkodin ja ohjaajan tuesta omaan asuntoon muuton jälkeen

- nuorelta itseltään nousevat kysymykset / teemat